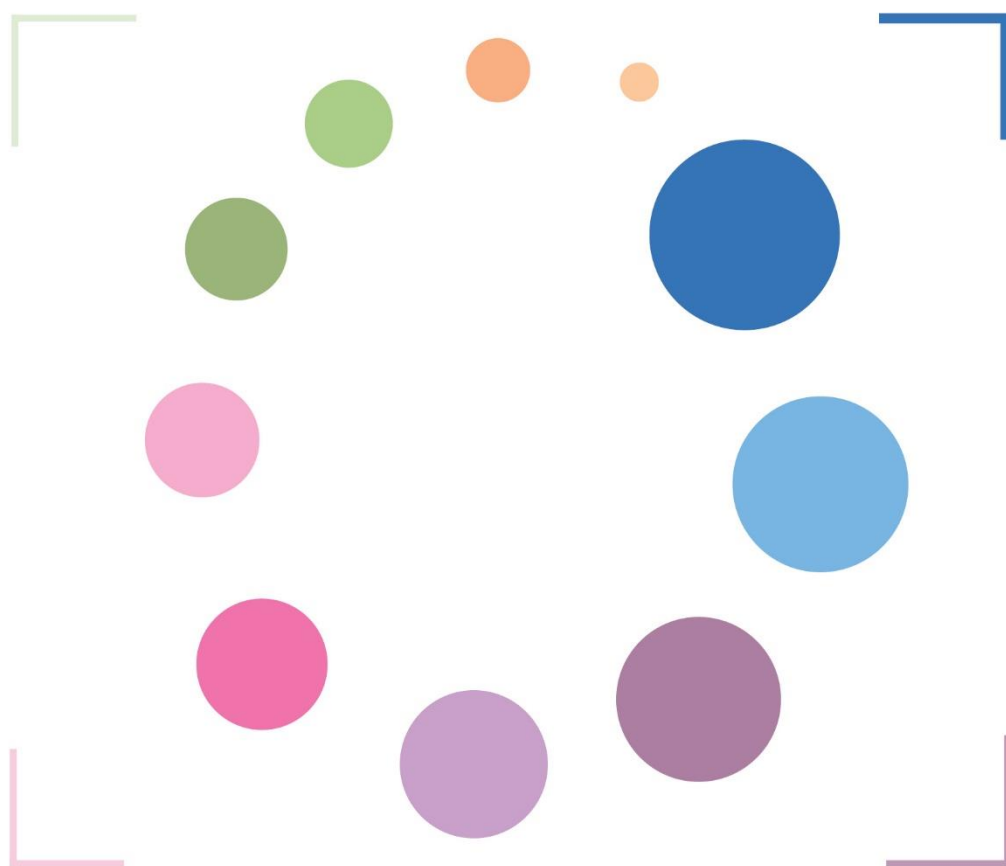

NAPREDAK POLITIKA RURALNOG RAZVOJA U JUGOISTOČNOJ EUROPI — PERIODIČNI OSVRT

PLATFORMA ZA
RURALNI RAZVOJ
JUGOISTOČNE EUROPE

IMPRESUM

Priredila:

Višnja Jelić Mück, ODRAZ - Održivi razvoj zajednice, Hrvatska
Prosinac, 2016.

Suradnici:

Biljana Arambašić, CARD, Bosna i Hercegovina

Ratko Bataković, Mreža za ruralni razvoj Crne Gore

Marina Koprivnjak, Hrvatska mreža za ruralni razvoj - HMRR

Petar Gjorgievski, Mreža za ruralni razvoj Makedonije

Dragan Roganović, IDA, Srbija

Periodični osvrt „Napredak politika ruralnog razvoja u Jugoistočnoj Europi“ jedna je od aktivnosti projekta "Platforma za ruralni razvoj Jugoistočne Europe". Nositelj projekta je Hrvatska mreža za ruralni razvoj – HMRR, a financira ga Nacionalna zaklada za razvoj civilnoga društva.

Izveštaj „Napredak politika ruralnog razvoja u Jugoistočnoj Europi - periodični osvrt - 2016.“ u elektroničkom obliku dostupan je na web-stranicama www.odraz.hr, www.hmrr.hr i web-stranicama suradnika.

Sadržaj

Predgovor	1
Svrha i način izrade periodičnog osvrt	2
1. UVOD – Situacija i trendovi u pojedinim zemljama	5
1.1. Bosna i Hercegovina	5
1.2 Crna Gora	6
1.3 Hrvatska	7
1.4 Makedonija	9
1.5 Srbija	10
2. Ključni problemi ruralnog razvoja – rezultati ankete	12
3. Ključni utjecaji na ruralni razvoj – dosadašnji i očekivani – rezultati ankete	14
3.1 Bosna i Hercegovina	14
3.2 Crna Gora	15
3.3 Hrvatska	16
3.4 Makedonija	18
3.5 Srbija	19
3.6 Usporedni pregled ocjene utjecaja po zemljama	20
4. Usmjerenja za zajedničko djelovanje članova Platforme do 2020. – rezultati ankete	21
5. Poruke i preporuke donositeljima odluka – rezultati ankete	25
5.1 Bosna i Hercegovina	27
5.2 Crna Gora	28
5.3 Hrvatska	30
5.4 Makedonija	33
5.5 Srbija	34
6. Zaključci	36

Predgovor

Ovaj periodični osvrt rezultat je suradnje predstavnika organizacija civilnog društva koje se bave ruralnim razvojem na području pet država Jugoistočne Europe: Bosne i Hercegovine, Crne Gore, Hrvatske, Makedonije i Srbije. Europska komisija, tijela, organizacije i službe EU-a u okviru procesa europskih integracija podupiru održivi razvoj ruralnog područja na prostoru Jugoistočne Europe uz postupnu prilagodbu pravnoj stečevini EU-a. Mrežne organizacije civilnog društva koje se bave ruralnim razvojem na europskoj ili regionalnoj razini, PREPARE–Partnerstvo za ruralnu Europu, ELARD–Europsko LEADER udruženje za ruralni razvoj i BRDN-Balkanska mreža za ruralni razvoj sa svoje strane doprinose rješavanju problema zaostajanja u ruralnom razvoju u tom dijelu Europe.

Razvoj ruralnog područja novi je segment razvojne politike u zemljama ranijeg socijalističkog državnog uređenja. Vangradski prostor bio je više desetaka godina zanemarivan u razvojnim planovima, a posljedice ratnog sukoba i noviji tranzicijski procesi dodatno su pogoršali socijalno i gospodarsko stanje. Posljedice su rastuća depopulacija, posebno odljev mladog i radno aktivnog stanovništva, pad gospodarskih aktivnosti i sve lošija kvaliteta života.

Izrada izvještaja „Napredak politika ruralnog razvoja u Jugoistočnoj Europi – Periodični osvrt“ jedna je od aktivnosti složenog projekta „Platforma za ruralni razvoj Jugoistočne Europe“ koji financira Nacionalna zaklada za razvoj civilnoga društva, vodeća institucija javnog sektora za suradnju, povezivanje i financiranje organizacija civilnoga društva u Republici Hrvatskoj. Uz Hrvatsku, koja je od 2013. članica EU-a, ostale zemlje Platforme u različitim su fazama procesa pristupa Uniji. Crna Gora, Makedonija i Srbija imaju status zemalja kandidatkinja, a Bosna i Hercegovina potencijalne kandidatkinje. Zajedničko je svim zemljama, uključujući i Hrvatsku, da im je put do članstva vrlo dug u usporedbi s europskim zemljama koje su članstvo stekle do 2007. Cilj suradnje članica Platforme je prijenos i razmjena iskustva na području prilagodbe europskom pravnom okviru, doprinosa organizacija civilnog društva i načina sudjelovanja lokalnih dionika tom procesu te mogućnosti koje donose novi uvjeti financiranja ruralnog razvoja.

Primjer Hrvatske pokazuje visoku vrijednost doprinosa organizacija civilnoga društva u animiranju stanovnika, ohrabivanju i olakšavanju prihvatanja novih pristupa i modela ruralnog razvoja u ranoj fazi integracije u EU. Predstavnici hrvatskih OCD-a žele svoje znanje i iskustvo prenijeti partnerima iz susjednih zemalja. Ovaj bi osvrt trebao poslužiti kao osnova za dogovor o nastavku suradnje i razmjene dobre prakse u idućim godinama. Članovi Platforme su dogovorili da će područja suradnje odrediti u skladu s prikupljenim stavovima, porukama i prijedlozima dionika ruralnog razvoja.

U Manifestu 2. Europskog ruralnog parlamenta održanog u Schärdingu, Austrija, 4.-6.11.2015. zabilježeno je sljedeće:

Točka 22. Zapadni Balkan i Jugoistočna Europa.

Na ruralne zajednice i gospodarstva zemalja Zapadnog Balkana i Jugoistočne Europe utječe politička nestabilnost u regiji. Proces pristupanja EU-u privremeno je zaustavljen. To usporava proces političke reforme. Ruralni razvoj nisko je na popisu prioriteta vlada. Pozivamo EU da oživi proces pristupanja u ovoj regiji, uključujući i znatno učinkovitiju podršku procesima ruralnog razvoja.

Svrha i način izrade periodičnog osvrta

Izradom Periodičnog osvrta želi se postići sljedeće:

- usporedno pratiti stanje na ruralnom području, pomake u planiranju i provedbi ruralnog razvoja te potrebe koje se s tim u vezi javljaju u Bosni i Hercegovini, Crnoj Gori, Makedoniji i Srbiji uzimajući u obzir iskustvo koje je Hrvatska stekla na putu pristupa u EU.
- omogućiti dionicima / akterima ruralnog razvoja u zemljama Platforme bolje razumijevanje i uvid u rezultate procesa ruralnog razvoja u drugim dijelovima područja kao polazište za razmjenu primjera dobre prakse i drugih iskustava, pokretanje zajedničkih pristupa, akcija i projekata kao i za poboljšanje procesa ruralnog razvoja u vlastitoj zemlji i na širem prostoru Jugoistočne Europe (JIE),
- Osvijetliti podudarnosti i razlike na području ruralnog razvoja među zemljama Platforme te uspostaviti model uspješne suradnje u stalnoj komunikaciji s akterima ruralnog razvoja na lokalnoj razini,
- Ukazati donositeljima odluka na europskoj i regionalnoj razini te na nacionalnim razinama na stanje u ruralnim područjima ovih pet zemalja i prenositi im poruke i preporuke lokalnih dionika.

Metodologija izrade Periodičnog osvrta

Periodični osvrt na napredak politika ruralnog razvoja u pet zemalja Jugoistočne Europe uključuje opis stanja i trendova te ocjene i očekivanja dionika ruralnog razvoja u 2016. godini. Vjerujemo da će se izrada osvrta nastaviti u sljedećim godinama uz sadržajna i metodološka poboljšanja te uz potpunije korištenje suvremenih rješenja mrežnog komuniciranja sa svrhom izravnog sudjelovanja što većeg broja aktera ruralnog razvoja, posebno onih na lokalnoj razini.

U organizacijskom smislu, tim izrađivača čine voditeljica izrade osvrta iz zagrebačkog ODRAZ-a i četiri nacionalna koordinadora. Izrada osvrta odvijala se prema akcijskom planu koji je izrađen početkom 2016. Rok izrade bio je konac 2016. godine.

Prvi dio osvrta, koji obuhvaća stanje i trendove u pojedinoj zemlji, priredili su nacionalni koordinatori. Slijedila je provedba e-savjetovanja. Obrazac upitnika koji je izradila voditeljica usuglašen je sa stavovima nacionalnih koordinadora. Dogovoreni su kvantitativni i kvalitativni pokazatelji za koje je ocijenjeno da se mogu jednostavno prikupiti. Koordinatori su odabrali ispitanike i pozvali ih na ispunjavanje upitnika i dostavu komentara. Anketa je provedena putem interneta. Kako bi povećali razumljivost upitnika a time i sudjelovanje u anketnom istraživanju, koordinatori su preveli upitnike na domaće jezike. Dogovoreni kriterij sudjelovanja bio je barem deset upitnika popunjenih od strane predstavnika relevantnih organizacija, udruženja i tijela iz sva tri sektora koji se bave ruralnim razvojem u svakoj od zemalja sudionica.

Upitnik je obuhvatio sljedeće skupine pitanja:

- **Ključni problemi ruralnog razvoja** – između šest opisanih problema i mogućeg dodanog problema trebalo je odabrati i sažeto obrazložiti tri prioriteta problema
- **Ključni utjecaji na ruralni razvoj** – dosadašnji i očekivani – trebalo je ocijeniti snagu utjecaja / mogućnosti na skali od 1 do 5 za jedanaest ponuđenih i jedan mogući dodani utjecaj
- **Usmjerenja za zajedničko djelovanje članova Platforme do 2020.** – između sedam opisanih usmjerenja kojima se moglo dodati još jedno usmjerenje trebalo je odabrati i obrazložiti tri prioriteta usmjerenja
- **Poruke i preporuke donositeljima odluka** – svaki je sudionik ankete trebao navesti tri poruke / preporuke.

U konačnici je dobiveno osamdeset (80) potpunih upitnika. Ispitanici su bili predstavnici različitih skupina dionika ruralnog razvoja na svim razinama s najvećim udjelom predstavnika lokalne razine.

Najveći odaziv ispitanika bio je u Hrvatskoj (31) s više od polovice ispitanika (18) u kategoriji LAG-ova. U obradi je ta skupina izdvojena od ostalih ispitanika iz Hrvatske kako bi promišljanja i ocjene LAG-ova došli do punog izražaja. U Bosni i Hercegovini, Makedoniji i Srbiji LAG-ovi djeluju kao udruge odnosno u obliku inicijative za osnivanje LAG-a. Hrvatski LAG-ovi prošli su taj isti put, od organizacije civilnog društva do LEADER-partnerstva.

Struktura i broj ispitanika po zemljama bili su sljedeći:

	Općina	Udruga/ udruženje /NVO	Mreža udruga	Poljop. gazdin./ farma	LAG / LAG- inicijativa	Javna ustanova /agencij a	Drugo	Ukupno
BIH	4	6	-	2	1	2	2	17
CG	3	2	-	2	-	2	1	10
HR	4	2	2	1	18	2	2	31
MA	2	4	-	-	2	3	1	12
SR	3	2	2	-	3	-	-	10
Uk.								80

Koordinatori su imali zadatak sistematizirati dostavljena mišljenja i prijedloge iz svoje zemlje, obraditi ih po zaključenju e-savjetovanja te temeljem odgovora ispitanika i vlastitih saznanja prirediti tekst o napretku politike ruralnog razvoja u svojoj zemlji.

Većina ispitanika je odgovorila na sva postavljena pitanja i obrazložila svoje odgovore. Dio ispitanika dostavio je i vrijedne komentare i prijedloge koje bi trebalo posebno valorizirati na nacionalnoj razini i na razini Platforme te uzeti u obzir pri izradi sljedećeg periodičnog osvrta. Manji broj pitanja, najvećim dijelom onih koja se odnose na ključne utjecaje na ruralni razvoj, nije potpun od strane svih ispitanika. To pokazuje da dio ispitanika nije dovoljno upoznat s organizacijama i aktivnostima na koje se odnose neka pitanja. U nastavku izrade ovakvih usporednih pregleda trebalo bi takva pitanja izostaviti ili jasnije izreći.

Periodični osvrt objavit će se na web stranicama izrađivača i drugih članova Platforme, a rezultati ankete predstavljati na prigodnim skupovima na nacionalnoj, regionalnoj i europskoj razini. Izrađivači izvještaja će dogovoriti oblik i način prezentacije zaključaka na 3. Europskom ruralnom parlamentu koji će se održati u Nizozemskoj koncem 2017. Dogovorit će se način širenja poruka i preporuka u zemljama sudionicama uz mogućnost daljnjeg prikupljanja komentara lokalnih aktera. Posebno će se razmotriti mogućnost prosljeđivanja poruka i preporuka donositeljima odluka,

Korištenja prikupljenih mišljenja i preporuka kao i izrade periodičnih osvrta u budućnosti dogovorit će se među članovima Platforme u koordinaciji s drugim aktivnostima.

Dijelovi teksta koje su izradili nacionalni koordinator kao i ovi koji uključuju stavove i poruke lokalnih dionika većim su dijelom preneseni u izvornom obliku uz manje jezične zahvate. Prevođenje osvrta nije predviđeno pa je prednost dana općoj razumljivosti teksta u čitavoj sub-regiji.

1. UVOD – Situacija i trendovi u pojedinim zemljama

Nacionalni koordinatori izrade Periodičnog osvrta priredili su sažete prikaze situacije i trendova u svojoj zemlji u odnosu na sljedeća pitanja:

- integracija / članstvo u EU
- opis glavnih programa /projektnih shema na nacionalnoj razini (za BiH i na razini entiteta), provedenih ili u provedbi od 2010.
- tko su ključni akteri ruralnog razvoja – uloge i odnosi sva tri sektora
- ocjena prikladnosti politike ruralnog razvoja EU-a u odnosu na prilike u zemlji

1.1. BOSNA I HERCEGOVINA

U decembru 2014. godine BiH je započela ispunjavati novi set uvjeta za pristup EU, što je dovelo do stupanja na snagu Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju (SSP) između BiH i EU 1. juna 2015. godine. Pripreme za ulazak u EU u oblasti poljoprivrede su još u fazi razvoja. Prema preporukama Europske Komisije BiH bi u narednoj godini trebala uskladiti sistem službenih veterinarskih i fitosanitarnih kontrola sa standardima EU-a, osnažiti administrativne kapacitete, posebno u pogledu inspeksijskih službi i laboratorija, izraditi državni strateški plan ruralnog razvoja i uspostaviti nacionalne strukture za pretpristupnu pomoć poljoprivrednom sektoru. Potrebno je dalje usklađivanje podzakonskih akata o GMO kako bi se u cijeloj zemlji osigurale jedinstvene operativne procedure. EU također predlaže donošenje jedinstvenog zakona o vinu i organskoj proizvodnji, ali politička volja za to ne postoji.

Srednjoročna strategija razvoja poljoprivrednog sektora u FBiH za period 2015 - 2019 je usvojena u junu 2015. Strategijom je predviđeno 728.950.000 KM za 37 različitih mjera pomoći za registrirana poljoprivredna gazdinstva, udruženja proizvođača i zadruge, firme - ribnjake, pojedince, javne i privatne institucije i udruženja. Vlada Federacije također razmatra usvajanje **Programa ruralnog razvoja 2016-2020**, koji bi trebao osigurati mjere neophodne za opstanak i razvoj ruralnih zajednica u Federaciji BiH. **Strateški plan razvoja poljoprivrede i ruralnih područja Republike Srpske za period 2016 - 2020**, usvojen je u maju 2016. Sredstva raspoloživa ovom strategijom su 547.959.000, a namijenjena su registriranim poljoprivrednim proizvođačima, ruralnim domaćinstvima, obrazovnim i kulturnim ustanovama, LAG-ovima i dr. U periodu 2009-2015. na snazi je bio Strateški plan razvoja poljoprivrede i ruralnih područja RS. U ovom periodu poljoprivreda je učestvovala sa 9-11% BDP RS. Uzrok smanjenja učešća poljoprivrede u ukupnom BDV RS je ne samo brži rast drugih sektora, već i činjenica da je budžetska podrška poljoprivredi u ovom periodu pretežno bila usmjeravana u tekuću proizvodnju, a ne u razvojne programe.

Poljoprivredni proizvođači kao osnova proizvodnog sektora u ruralnom području su dosta zatvoreni i nisu skloni udruživanju. Najčešće ovim udruženjima rukovode pojedinci koji su često marionete politike, pa u praksi iza njih ne stoje brojni korisnici/proizvođači kako bi to trebalo da bude. Loše stanje je i u zadružnom sektoru. Postoje entitetski i državni zadružni savezi.

Od strane 13 jakih organizacija civilnog društva i 5 LAG-ova 2015. godine osnovana je **Mreža za ruralni razvoj u Bosni i Hercegovini** sa ciljem da zastupa interese ruralnog stanovništva i poveća utjecaj civilnog sektora u kreiranju politika u ovom sektoru.

Trenutno postoji 9 LAG-ova koji su registrirani kao udruženja građana, jer ne postoji zakon koji omogućava njihovu registraciju kao privatno-javnih tijela.

Ključni akteri u javnom sektoru su entitetska ministarstva poljoprivrede, Odjeljenje za poljoprivredu, šumarstvo i vodoprivredu Brčko distrikta i Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa BiH koje na državnom nivou koordinira politike u ovom sektoru. Značajnu ulogu za razvoj ruralnih sredina imaju kantoni, općine i lokalne zajednice koje odvajaju dio sredstava za razvoj poljoprivrede i ruralnih sredina. Privatni sektor je djelomice zatvoren i neinformiran, trebao bi aktivnije surađivati s javnim i civilnim sektorom, poduzimati inicijative za realizaciju investicija u oblasti poljoprivrednih i nepoljoprivrednih djelatnosti u ruralnom području, kao i aktivnosti za podizanje nivoa znanja i vještina u oblasti tehnologije proizvodnje, poduzetništva i lokalnog ekonomskog razvoja. Generalno na nivou BiH međusektorska suradnja je još uvijek na vrlo skromnom nivou, ali postoje područja na kojima je situacija bolja.. Međusektorska mreža za poljoprivredu i ruralni razvoj formirana je u okviru USAID-ovog Programa održivosti civilnog društva. Ovu aktivnosti provodi Asocijacija za ruralni razvoj iz Banja Luke.

Osnove za provođenje i realizaciju politike ruralnog razvoja u BiH definirane su Zakonom o poljoprivredi, ishrani i ruralnom razvoju BiH i Strateškim planom i Operativnim programom harmonizacije poljoprivrede, ishrane i ruralnog razvoja. Dosadašnja politika održivog ruralnog razvoja u BiH generalno se može ocijeniti kao nejasno definirana i pokazuje značajnu neujednačenost s kvalitativnog i kvantitativnog aspekta. Približno 61% populacije (2 miliona stanovnika) živi u ruralnim područjima koja zauzimaju oko 81% ukupne površine u BiH, za razliku od EU gdje postotak ruralnog stanovništva ne prelazi 30%. Udio ruralnog stanovništva u BiH je oko dva puta veći od prosjeka EU, ali je linija razgraničenja urbanih i ruralnih područja prilično maglovita. Najveći problem ostanka ljudi u ruralnoj sredini je nedostatak infrastrukture i mogućnosti zapošljavanja. Zaostajanje razvoja ruralnih područja uz intenzivan trend starenja i smanjenja broja stanovnika koji u njima žive, rezultat su nerazvijenosti sigurnih prihoda domaćinstava, malih ili skoro nikakvih mogućnosti zapošljavanja, kao i loših socioekonomskih uvjeta života, zbog kojih je stanovništvo prisiljeno da se seli u urbana područja.

Prema Financijskoj perspektivi EU za period 2014.–2020. predviđeno je ukidanje statusa kandidata kao političkog preduvjeta za korištenje pretpristupnih fondova za poljoprivredu, što u suštini, znači da je BiH još od početka 2014. godine mogla početi koristiti pretpristupna sredstva EU za ruralni razvoj, ali ni do danas nisu riješeni tehnički uvjeti za povlačenje IPARD sredstava.

1.2. CRNA GORA

Crna Gora je kandidat za članstvo u EU i smatra se zemljom koja prilično uspješno prolazi put EU integracija. Otvaranje pregovora u vezi s Poglavljem 11 – Poljoprivreda i ruralni razvoj očekuje se u IV kvartalu 2016.

Podrška poljoprivrednim proizvođačima provodi se u skladu sa Uredbom o uslovima, načinu i dinamici provođenja agrarne politike - Agrobudžetom.

Dosadašnji programi obuhvaćali su mjere tržišno-cjenovne politike i mjere ruralnog razvoja.

Provođenje mjera bilo je u skladu s procedurom realizacije Agrobudžeta, godišnje, uglavnom kroz javne pozive:

- RASPOLOŽIVA SREDSTVA: cca 22 milijuna EUR-a godišnje
- KORISNICI: aplikanti koji ispunjavaju propisane kriterije i uvjete određene mjere

Ključni akteri ruralnog razvoja surađuju na zavidnom nivou, kako na pripremi i donošenju strateških dokumenata, tako i na provođenju same politike sektora.

U cilju što boljeg korištenja **IPARD** sredstava, MPRR je proveo 5 javnih poziva MIDAS grantova. U tijeku je provođenje IPARD like 1 (Investicije u fizički kapital na poljoprivrednim gazdinstvima) i IPARD like 2 (Investicije u fizički kapital vezano za preradu i marketing poljoprivrednih i ribljih proizvoda). Tijekom 2015. godine je usvojen IPARD II program, pripremljena lista prihvatljivih troškova za mjere 1 (Investicije u fizički kapital na poljoprivrednim gazdinstvima) i 3 (Investicije u fizički kapital vezano za preradu i marketing poljoprivrednih i ribljih proizvoda). Pripremljena je Uredba za provođenje mjere 1 i mjere 3. Uređene su interne procedure (akreditacijski paket), kako za Upravljačko tijelo tako i za IPARD agenciju (Agenciju za plaćanje). Realizirane su dvije misije revizora Europske komisije čiji je zadatak bio utvrditi prihvatljivost Akreditacijskog paketa te potom dati “zeleno svjetlo” povjeravanju poslova provedbe budžeta. IPARD agencija je smještena u nove prostorije u skladu sa standardima Europske komisije. Do kraja 2016. godine se očekuje povjeravanje poslova provođenja budžeta i objavljivanje prvog javnog poziva u okviru IPARD-a. Osnivan je IPARD II odbor za nadgledanje i u julu 2016. održan prvi sastanak.

1.3. HRVATSKA

Potencijalnom kandidatkinjom za članstvo Hrvatska postaje u listopadu 2001., a 21. veljače 2003. podnosi službeni zahtjev za članstvom.

Službeni status kandidata za članstvo u EU Hrvatska je dobila 18. lipnja 2004. Pristupni progovori, koji su trebali započeti u ožujku 2005., odgođeni su, a kao uvjet za početak pregovora istaknuta je potpuna suradnja s Haškim sudom za ratne zločine počinjene na području bivše Jugoslavije. Pregovori su službeno otvoreni 3. listopada 2005., nakon što je glavna haška tužiteljica potvrdila potpunu suradnju Hrvatske s Haškim sudom.

Nakon više od osam godina od podnošenja zahtjeva za članstvo te skoro šest godina pregovaranja, 10. lipnja 2011. je José Manuel Barosso u ime Europske komisije predložio zatvaranje pristupnih pregovora s Hrvatskom. Tu je odluku 24. lipnja iste godine podržalo i Europsko vijeće pozivajući na zatvaranje preostalih pregovaračkih poglavlja do kraja lipnja 2011. te na potpisivanje pristupnoga ugovora s Hrvatskom do kraja iste godine. Ugovor o pristupanju Republike Hrvatske Europskoj uniji potpisan je u Bruxellesu 9. prosinca 2011. Republika Hrvatska je 1. srpnja 2013. postala 28. punopravna članica Europske unije.

IPARD 2007.-2013.

- RASPOLOŽIVA SREDSTVA: 165.987.612,37 EUR
- KORISNICI: predstavnici raznih sektora ovisno o mjeri: poljoprivredna gospodarstva, poljoprivrednici, privatne tvrtke i one u vlasništvu države (do 25 posto), obrti, zadruge, nevladine organizacije, javne institucije, općine i gradovi do 10 000 stanovnika, fizičke i pravne osobe, u rangi mikro poduzeća, u sustavu PDV-a

Prema podacima Agencije za plaćanja u poljoprivredi, ribarstvu i ruralnom razvoju (APPRRR) iz srpnja 2016. očekujemo iskorištenje IPARD-a od 70%.

Hrvatska mreža za ruralni razvoj - HMRR i ODRAZ - Održivi razvoj zajednice su priredile [Izveštaj iz sjene o provedbi programa IPARD u Hrvatskoj](#) kako bi ocijenili i analizirali provedbu IPARD-a, predložili poboljšanja programa ruralnog razvoja 2014.-2020. i ohrabрили predstavnike ruralnih zajednica na aktivno sudjelovanje u kreiranju, praćenju i ocjeni javnih politika. Neki od nalaza istraživanja su:

- dionici ruralnog razvoja poznaju samo uski segment koji ih zanima, šira javnost uopće ne zna za IPARD,
- korisnici i potencijalni korisnici su slabo pripremljeni i upoznati s onim što ih očekuje pri prijavi i provedbi mjera,
- administracija na županijskoj i lokalnoj razini treba puno više animirati, pripremiti i podržati potencijalne korisnike u provedbi,
- kroz provedbu se vide poboljšanja koje Ministarstvo poljoprivrede i APPRRR uvode,
- raspon prihvatljivih ulaganja u svim mjerama je neopravdano uzak,
- mjere 2020. LEADER i 501. Tehnička pomoć su zadnje raspisane, a trebale su biti prve
- koordinacija među upravnim tijelima koja sudjeluju u provedbi je nezadovoljavajuća na svim razinama i u smislu vertikalne povezanosti
- dijalog, informiranje i komunikacija s korisnicima, potencijalnim korisnicima i dionicima ruralnog razvoja nisu dovoljno razvijeni
- organizacije civilnoga društva su nepravredno isključene iz IPARD-a
- korisnici nisu bili spremni za IPARD te su ga otkrivali kroz provedbu, korak po korak; nisu bili upozoreni na probleme - prevelika administracija, koliko vremena treba za prikupljanje dokumentacije, koliki su dodatni troškovi (ovjere, prijevodi, potvrde...) i sl.
- pogoduje onima koji bi svoje potrebe riješili i bez potpore IPARD-a

Program ruralnog razvoja Republike Hrvatske 2014.-2020.

- RASPOLOŽIVA SREDSTVA: 2.383.294.499,84 EUR
- KORISNICI: Savjetodavna služba, privatne i javne institucije, udruge, udruženja ekoloških poljoprivrednih proizvođača, udruženja ekoloških poljoprivrednih proizvođača, fizičke i pravne osobe, poljoprivrednici i skupine poljoprivrednika, proizvođačke grupe/organizacije, fizičke i pravne osobe koje se bave ili se namjeravaju baviti preradom proizvoda, Jedinice područne (regionalne) samouprave, osobe starosti između 18 i 40 godina koje posjeduju odgovarajuće profesionalne vještine i znanja o poljoprivredi i koje su prvi put postavljene kao nositelj poljoprivrednog gospodarstva, poljoprivredna gospodarstva u rangu mikro i malih poslovnih subjekata, fizičke osobe u svojstvu nositelja ili člana obiteljskog poljoprivrednog gospodarstva koji pokreću novu nepoljoprivrednu djelatnost u ruralnim područjima, mala poljoprivredna gospodarstva, općine i gradovi do 10.000 stanovnika, šumoposjednici, trgovačka društva i druge pravne osobe koje sukladno Zakonu o šumama gospodare šumama i šumskim zemljištima u vlasništvu RH, udruženja šumoposjednika, obrti, mikro, mala i srednja poduzeća, LAG-ovi

Neslužbeni podaci govore o povlačenju sredstava od 2-3% do kraja 2015. Pojedini natječaji su raspisani, a objava rezultata kasni pola godine, godinu dana i sl. Najavljene su promjene u procedurama Operativnog i Upravljačkog tijela te se očekuje olakšavanje prijave i ubrzanje obrade. RH se odlučila da će za Mjeru 19. LEADER biti odvojeno 3% sredstava, iako smjernice EU upućuju na min 5%. Očekivalo se da će se uvođenjem AGRONET-a pojednostavniti i ujednačiti postupak i način dostave (elektronički ili poštom) dokumenata koji se prilažu zahtjevu. No još uvijek postoji neujednačenost procedura za pojedine mjere i nesukladnost u primjeni administrativnih postupaka

Postoji bolja komunikacija između Ministarstva poljoprivrede i APPRRR-a u odnosu na provedbu IPARD-a, ali još uvijek postoji određen nesklad u komunikaciji s korisnicima. Nažalost, komunikacija s drugim nadležnim tijelima je loša te se događaju situacije u kojima Ministarstvo poljoprivrede nije nadležno za pojedina pitanja, a ne može dobiti odgovor od strane nadležnog ministarstva.

Snage civilnoga sektora se ne koriste dovoljno. Očekuju se šire mogućnosti aktiviranjem Mreže za ruralni razvoj.

Iako je EU otvorila mogućnost korištenja CLLD-a, Hrvatska se nije odlučila koristiti tu mogućnost. Do 2017. se moramo opredijeliti hoće li RH koristiti CLLD u programskom periodu nakon 2020. CLLD podrazumijeva više-fondovski pristup te suradnju ministarstava, kao i usklađivanje procedura, dokumenata i sl. Bojimo se da se to neće dogoditi u skorije vrijeme. Česte promjene na političkoj sceni u Hrvatskoj i ponovljeni parlamentarni izbori u rujnu (septembru) 2016. otežavaju provedbu PRR, a pogotovo uspostavljanje bolje komunikacije između nadležnih tijela. Trebalo bi omogućiti bolje modele pred-financiranja i financiranja projekata financiranih iz sredstava PRR-a.

1.4. MAKEDONIJA

Republika Makedonija je zemlja kandidat od 2005 godine i dalje ostaje u ovoj fazi. Što se tiče sposobnosti preuzimanja obveza koje proizlaze iz članstva, zemlja ima relativno dobar nivo usklađenosti s pravnom stečevinom EU-a. Reforma javne uprave treba da se nastavi s više dinamike, kako bi se osigurala potrebna administrativna sposobnost, kao i otklonio visoki nivo politiziranosti i nedostatak transparentnosti. Funkcioniranje demokratskih institucija također zahtjeva pažnju. U većini područja, zemlja je umjereno pripremljena, uključujući i područja javne nabave, statistike i financijske kontrole.

Glavni programi /projektne sheme na nacionalnoj razini, provedeni ili u provedbi od 2010.:

Vreme		Naziv		
		Direktna plaćanja iznos u €	Nacionalni program za ruralni razvoj Iznos u €	IPARD 2007/2013 iznos €
Godina	2010	78.404.878	9.414.634	60.700.000€
Godina	2011	95.666.667	9.182.114	
Godina	2012	98.081.301	9.169.724	
Godina	2013	97.325.203	17.186.992	

Godina	2014	87.056.590	31.229.268	
Godina	2015	87.967.480	31.400.000	
Godina	2016	55.121.951	29.356.016	

- KORISNICI: farmeri, prerađivači, ruralne općine, zadruge i druga poduzeća u ruralnim sredinama
- OCJENA UTJECAJA: Postignut je određeni napredak u odnosu na efekte nacionalnih mjera i programa, u odnosu na IPARD efekti su minimalni; glavni nedostaci i dalje su nedovoljno razvijena administrativna sposobnost odgovornih institucija kako i nedostatak financijskog kapitala potencijalnih korisnika.

Postoji nedostatak integriranog pristupa strukture ili programe kao i odsustvo vertikalne i horizontalne koordinacije politika te loša međuresorna suradnja u području ruralnog razvoja. Potrebno je ojačati političku svijest i bolje razumijevanje koncepta ruralnog razvoja EU-a.

Uloga organizacija civilnog društva u ruralnom razvoju ne koristi se dovoljno u kreiranju i provođenju politike ruralnog razvoja. Razvijanje biznisa u ruralnim sredinama ima veliki potencijal za brojne proizvode i usluge koji mogu biti konkurentni. Kreiranje političkog okruženja koje omogućuje proizvođačima i prerađivačima da se prošire, usprkos povećanoj konkurenciji i ograničenoj javnoj potpori, bit će kritična za budući razvoj biznisa u ruralnim sredinama.

Makedonija se suočava s poteškoćama u usvajanju sadašnjeg modela ruralnog razvoja EU-a zbog svoje složenosti i složenih postupaka za implementaciju. Najveći problem za pristup instrumentima IPARD-a su neadekvatni administrativni i institucionalni kapaciteti na nacionalnoj i lokalnoj razini te slabi kapacitet potencijalnih korisnika. Isto tako, pristup kreditima za potrebe ljudi u ruralnim područjima i dalje je poseban problem. Važno je potaknuti banke i druge financijske institucije kako bi se olakšalo kreditiranje poljoprivrede.

1.5. SRBIJA

Srbija je kandidat za članstvo u EU i trenutno se nalazi u fazi pripreme za otvaranje i otvaranja pojedinih pregovaračkih poglavlja.

Kada govorimo o ruralnom razvoju i procesu EU integracija, Srbija je u okviru pregovaračkih poglavlja (11. Poljoprivreda i ruralni razvoj) prošla kroz fazu bilateralnog i eksplanatarnog provjeravanja (*screening*) tokom 2014. i 2015. godine. U junu 2015. Srbija je od strane predsjedavajućeg Komiteta stalnih predstavnika Savjeta obaviještena o rezultatu provjeravanja gdje je konstatirano da Srbija nije dovoljno spremna za pregovore i da će pregovori biti otvoreni kada se ispune sljedeća mjerila:

- Srbija treba Komisiji predstaviti akcijski plan koji će biti osnova za prenošenje, provođenje i primjenu pravnih tekovina EU u oblasti poljoprivrede i ruralnog razvoja, razvoj administrativnih kapaciteta i razvoj integriranog administrativnog i kontrolnog sistema radi pripreme za upravljanje i kontrolu plaćanja;
- Srbija treba Komisiji dostaviti zahtjev za povjeravanje poslova u vezi s provođenjem budžeta za IPARD II, u skladu s odredbama Provedbene uredbe Komisije 447/2014.

Glavni programi u sektoru ruralnog razvoja u Srbiji su:

- **IPARD II program** je odobren u januaru 2015. godine od strane EK; u fazi pripreme je prvi poziv za aplikacije, procjenjuje se da će biti raspisan u drugoj polovini 2016. Planirana suma sredstava IPARD II programa je oko 180 miliona eura.
- **Nacionalni program za poljoprivredu i ruralni razvoj Republike Srbije 2015-2020** predviđa sljedeće mjere: Investicije u fizička sredstva poljoprivrednih gazdinstava; Investicije u preradu i marketing poljoprivrednih proizvoda i proizvoda ribarstva; Diversifikacija ruralne ekonomije; Ruralna infrastruktura; Kreiranje, transfer znanja i razvoj davanja savjeta; mjere i očuvanje životne sredine; Razvoj šumarstva u ruralnim područjima; Pripreme lokalnih strategija ruralnog razvoja – partnerstva za teritorijalni ruralni razvoj (LEADER pristup). Vrijednost dodijeljena za realizaciju Programa je oko 70 miliona eura.
- Na općinskom nivou se također pripremaju godišnji planovi za poljoprivredu i ruralni razvoj. Donošenje planova je uvjetovano odobrenjem od strane Ministarstva poljoprivrede.

Suradnja sva tri sektora u oblasti ruralnog razvoja kada je riječ o donošenju politika i EU integracijama odvija se u okviru Nacionalnog konventa kao mehanizma koji pokriva sva pregovaračka poglavlja. Poglavlje 11 koordiniraju Mreža za ruralni razvoj Srbije i Evropski pokret u Srbiji.

2. Ključni problemi ruralnog razvoja – rezultati ankete

Ispitanici su između šest opisanih problema, uz mogućnost dodavanja novog problema, trebali odabrati **tri** najveća problema i kratko obrazložiti svoj izbor.

Prema ocjeni ispitanika, prvo mjesto među ključnim problemima u svim zemljama Platforme pripada „lošoj demografskoj slici i trendovima“. Ispitanici u Makedoniji jednaku važnost dali su i „pogoršanim uvjetima za bavljenje poljoprivredom“. Za hrvatske LAG-ove taj je problem na drugom mjestu liste prioriteta, a na tom je mjestu i po ukupnom broju glasova svih zemalja. „Pogoršani gospodarski trendovi“ i „zanemarenost ruralnih područja u razvojnoj politici“ dijele treće i četvrto mjesto prema ukupnom broju glasova. Ispitanici iz Bosne i Hercegovine dodijelili su „zanemarenosti ruralnih područja u razvojnoj politici“ visoko drugo mjesto na listi prioriteta. „Niska kvaliteta života“ na visokom je mjestu liste problema samo u Crnoj Gori. Iz dostavljenih obrazloženja može se zaključiti kako većina ispitanika nezadovoljavajuću kvalitetu života ocjenjuju kao posljedicu drugih gorućih problema kojima daju prioritet. U ocjeni važnosti problema „prometne izoliranosti“ naglašenu ulogu imaju lokalni prirodno geografski uvjeti i opća razvijenost područja.

Ključni problemi	Broj glasova*						
	BIH	CG	HR LAG-ovi	HR- ostali	MA	SR	Ukupno
Loša demografska slika i trendovi	12	7	15	10	9	7	60
Pogoršani gospodarski trendovi	6	5	8	7	5	2	33
Pogoršani uvjeti za bavljenje poljoprivredom	7	3	11	6	9	5	41
Niska kvaliteta života	2	6	6	4	3	5	26
Prometna izoliranost ruralnih područja	1	4	1	1	3	4	14
Zanemarenost ruralnih područja u razvojnoj politici	10	2	9	5	4	3	33
Nešto drugo	4	1	1	1			7
Broj ispitanika	17	10	18	13	12	10	80

Napomena: Upitnik za Hrvatsku sadržavao je još i pitanje neprikladnosti izračuna indeksa razvijenosti područja što je jedan od kriterija bodovanja prema Programu ruralnog razvoja RH 2014.-2020. Ovo je pitanje dobilo po 3 glasa u skupini LAG-ova i skupini ostalih ispitanika iz Hrvatske.

* U nekoliko slučajeva ispitanici su odabrali manje od tri prioriteta koliko je bilo traženo.

Ispitanicima je ponuđena mogućnost dopune pregleda prioriternih problema. Pod „nešto drugo“, dio ispitanika naveo je sljedeće probleme i komentare:

BIH	- Nezainteresiranost mladih ljudi da ostaju u ruralnim sredinama, slaba opredijeljenost da se bave poljoprivrednom proizvodnjom. - Nemogućnost povlačenja IPARD sredstava za razvoj ruralnih područja. - Stanovnici ruralnih područja su često i sami veoma nezainteresovani za unapređenje kvaliteta vlastitih porodica i životne sredine uopšte. Razlozi za to su još neistraženi, međutim uzroci mogu biti: lijenost, apatija, depresija i sl. - Nerazborita državna politika koja je prihvatila bescarinske trgovinske režime u odnosu na EU i WTO za sektor poljoprivrede !! - Loša komunikacija u vertikali između lokalne samouprave koja generira informacije o stvarnom stanju i institucija na državnom vrhu. Preporuka: - EDUKACIJE u proizvodnji poljoprivrednih proizvoda sa dodanom vrijednošću i EDEUKACIJE o EKO proizvodnji - Poticati realnu poljoprivrednu proizvodnju mesa, mlijeka, i drugih gotovih poljoprivrednih proizvoda, Poticati nabavku suvremene tehnološke poljoprivredne opreme za farmere! Sve to bez korupcijskog segmenta koji je bio nazočan za vrijeme Ministra Lijanovića
CG	- Nekontrolirani uvoz maslinova ulja bez provjere kvalitete što ugrožava domaću proizvodnju i ponudu
HR- LAG-ovi	- Ruralni prostor treba nužan zaokret od negativnih trendova i samo sinergijski rad svih struktura može doprinijeti boljitku. Vjerujemo kako se dobar dio problema može riješiti kroz pametnu raspodjelu i provedbu sredstava PRR
HR- Ostali	- Ruralni prostor treba nužan zaokret od negativnih trendova i samo sinergijski rad svih struktura može doprinijeti boljitku. Vjerujem kako se dobar dio problema može riješiti kroz pametnu raspodjelu i provedbu sredstava PRR - Horizontalna i vertikalna povezanost/organiziranost/suradnja poljoprivrednika, stručnih institucija, ministarstava, lokalne, regionalne samouprave, civilnog društva, znanstveno sektora - Loše prevedeni propisi EU-a, loša primjena, nerazumijevanje tih propisa od strane onih koji bi trebali nadzirati provođenje istih. Manjak radno sposobnog stanovništva. Neorganiziranost proizvođača. Needuciranost stanovništva. Nezainteresiranost države da demografski obnovi zapuštena područja
MA	- Centralizirane politike, nedovoljno razvijen građanski sektor koji nema utjecaja na donošenje odluka
SR	- Smanjivanjem broja stanovnika u ruralnim područjima, usled pogrešne ekonomske politike, uslovljeno je negativnim prirodnim priraštajem, migracijom selo-grad i odlaskom u inostranstvo.

Prikupljeni komentari i obrazloženja ispitanika predstavljaju vrijedni materijal za razmatranje i ocjenu na nacionalnim razinama.

3. Ključni utjecaji na ruralni razvoj – dosadašnji i očekivani – rezultati ankete

Ispitanici su trebali ocijeniti snagu utjecaja / mogućnosti na skali od 1 (niska) do 5 (visoka) i kratko obrazložiti.

3.1 BOSNA I HERCEGOVINA

Utjecaj / mogućnost	Ocjena*			
	N*	MIN	MAX	Prosjeak
Nacionalna politika / program ruralnog razvoja	16	1	5	2,9
Europska politika / program ruralnog razvoja	16	2	5	3,1
Posebna potpora vlade	15	1	5	3,3
Posebna potpora ministarstva poljoprivrede	16	2	5	3,8
Posebna potpora drugog ministarstva	13	1	5	2,8
Druge financijske mogućnosti i donacije	13	1	5	2,6
Utjecaj nacionalne mreže za ruralni razvoj (osnovane od strane aktera civilnoga društva)	17	1	5	2,8
Utjecaj drugih organizacija civilnog društva	16	1	4	2,4
Utjecaj europskih mreža i/ili zemalja – kojih	14	1	5	2,3
Motiviranost ruralnih zajednica i/ili drugih aktera ruralnog razvoja	16	1	5	3,1
Osnutak i rad LAG-ova (LEADER i CLLD)	17	1	5	3,8
Nešto drugo	1	5	5	5
Broj ispitanika	17			

*Broj odgovora

Podjednaku važnost ispitanici su dali namjenskoj potpori ministarstva poljoprivrede i osnivanju i radu LAG-ova odnosno provedbi pristupa LEADER i CLLD.

* U dosta slučajeva ispitanici nisu ocijenili utjecaje / mogućnosti u svim ponuđenim kategorijama što je vidljivo iz odnosa ukupnog broja glasova i broja ispitanika. Najviše izostalih glasova je u kategorijama „Posebna potpora drugog ministarstva“ i „Druge financijske mogućnosti i donacije“ pa se može zaključiti da ih ispitanici ne poznaju dovoljno.

3.2 CRNA GORA

Utjecaj / mogućnost	Ocjena*			
	N*	MIN	MAX	Prosjek
Nacionalna politika / program ruralnog razvoja	10	2	5	3,3
Europska politika / program ruralnog razvoja	10	3	5	3,5
Posebna potpora vlade	10	2	5	3,6
Posebna potpora ministarstva poljoprivrede	10	1	5	3,5
Posebna potpora drugog ministarstva	8	2	5	3,0
Druge financijske mogućnosti i donacije	6	3	5	4,3
Utjecaj nacionalne mreže za ruralni razvoj (osnovane od strane aktera civilnoga društva)	10	1	4	3,0
Utjecaj drugih organizacija civilnog društva	9	1	3	2,3
Utjecaj europskih mreža i/ili zemalja – kojih	7	1	3	2,0
Motiviranost ruralnih zajednica i/ili drugih aktera ruralnog razvoja	10	1	4	2,3
Osnutak i rad LAG-ova (LEADER i CLLD)	7	1	5	2,1
Nešto drugo	1	1	5	1
Broj ispitanika	10			

*Broj odgovora

Ispitanici iz Crne Gore najviše očekuju od „drugih financijskih mogućnosti i donacija“ pa razmatranju obrazloženja u toj kategoriji treba pokloniti najveću pozornost. Za razliku od Bosne i Hercegovine, očekivanja od provedbe pristupa LEADER su vrlo niska kao i očekivani utjecaj organizacija civilnog društva, europskih mreža i zemalja s iznimkom nacionalne Mreže za ruralni razvoj, Motiviranost ruralnih zajednica i aktera ruralnog razvoja također je nisko ocijenjena.

* U dosta slučajeva ispitanici nisu ocijenili utjecaje / mogućnosti u svim ponuđenim kategorijama.

3.3 HRVATSKA

3.3.1 HRVATSKA - LAG-OVI

Utjecaj / mogućnost	Ocjena*			
	N*	MIN	MAX	Prosjeak
Nacionalna politika / program ruralnog razvoja	18	2	5	4,2
–Europska politika / program ruralnog razvoja	18	2	5	3,8
Posebna potpora vlade	15	2	5	3,2
Posebna potpora ministarstva poljoprivrede	16	1	5	3,6
Posebna potpora drugog ministarstva	16	1	5	2,9
Druge financijske mogućnosti i donacije	14	1	4	3,1
Utjecaj nacionalne mreže za ruralni razvoj (osnovane od strane aktera civilnoga društva)	18	1	4	2,8
Utjecaj drugih organizacija civilnog društva	14	1	5	3
Utjecaj europskih mreža i/ili zemalja – kojih	16	1	3	2,3
Motiviranost ruralnih zajednica i/ili drugih aktera ruralnog razvoja	16	1	5	3,4
Osnutak i rad LAG-ova (LEADER i CLLD)	18	3	5	4,2
Nešto drugo	2	2	5	3,5
Broj ispitanika	18			

*Broj odgovora

Hrvatski LAG-ovi najviše utjecaja i mogućnosti nalaze u djelovanju LAG-ova što je bilo za očekivati. Jednaki potencijal nalaze u provedbi nacionalnog Programa ruralnog razvoja.

U dopunskim komentarima ispitanici su naveli:

* U dosta slučajeva ispitanici nisu ocijenili utjecaje / mogućnosti u svim ponuđenim kategorijama što je vidljivo iz odnosa ukupnog broja glasova i broja ispitanika. Najviše izostalih glasova je u kategorijama „Druge financijske mogućnosti i donacije“ i „Utjecaj drugih organizacija civilnog društva“ pa se može zaključiti da ih ispitanici ne poznaju dovoljno.

- Ruralni prostor treba nužan zaokret od negativnih trendova i samo sinergijski rad svih struktura može doprinijeti boljitku. Vjerujemo kako se dobar dio problema može riješiti kroz pametnu raspodjelu i provedbu sredstava PRR.

3.3.2 HRVATSKA - OSTALI

Utjecaj / mogućnost	N*	Ocjena*		
		MIN	MAX	Prosjek
Nacionalna politika / program ruralnog razvoja	12	2	5	4,3
Europska politika / program ruralnog razvoja	13	1	5	3
Posebna potpora vlade	12	1	5	3,3
Posebna potpora ministarstva poljoprivrede	13	2	5	3,5
Posebna potpora drugog ministarstva	10	2	5	3,4
Druge financijske mogućnosti i donacije	12	1	5	2,7
Utjecaj nacionalne mreže za ruralni razvoj (osnovane od strane aktera civilnoga društva)	13	1	5	2,5
Utjecaj drugih organizacija civilnog društva	13	1	5	2,9
Utjecaj europskih mreža i/ili zemalja – kojih	13	1	4	2,5
Motiviranost ruralnih zajednica i/ili drugih aktera ruralnog razvoja	13	1	5	3,2
Osnutak i rad LAG-ova (LEADER i CLLD)	12	2	5	3,6
Nešto drugo	3	1	5	3,7
Broj ispitanika	13			

*Broj odgovora

I ova skupina ispitanika iz Hrvatske u kojoj su općine, udruge i mreže udruga, poljoprivredna gospodarstva, javne ustanove i mediji, najveći utjecaj i najveće mogućnosti za ruralni razvoj vidi u provedbi Programa ruralnog razvoja. U dopunskim komentarima ispitanici su naveli:

* U nekoliko slučajeva ispitanici nisu ocijenili utjecaje / mogućnosti u svim ponuđenim kategorijama što je vidljivo iz odnosa ukupnog broja glasova i broja ispitanika. Najviše izostalih glasova je u kategoriji „Posebna potpora drugog ministarstva“ pa se može zaključiti da ispitanici ne poznaju dovoljno tu mogućnost.

- Ruralni prostor treba nužan zaokret od negativnih trendova i samo sinergijski rad svih struktura može doprinijeti boljitku. Dobar dio problema može se riješiti kroz pametnu raspodjelu i provedbu sredstava PRR
- Horizontalna i vertikalna povezanost/organiziranost/suradnja poljoprivrednika, stručnih institucija, ministarstava, lokalne, regionalne samouprave, civilnog društva, znanstveno sektora
- Loše prevedeni propisi EU-a, loša primjena, nerazumijevanje tih propisa od strane onih koji bi trebali nadzirati provođenje istih. Manjak radno sposobnog stanovništva. Neorganiziranost proizvođača. Needuciranost stanovništva. Nezainteresiranost države da demografski obnovi zapuštena područja

3.4 MAKEDONIJA

Utjecaj / mogućnost	Ocjena ¹			
	Ukupno	MIN	MAX	Prosjek
Nacionalna politika / program ruralnog razvoja	12	3	5	4,1
Europska politika / program ruralnog razvoja	12	3	5	3,9
Posebna potpora vlade	12	3	5	3,3
Posebna potpora ministarstva poljoprivrede	11	1	5	3,9
Posebna potpora drugog ministarstva	9	3	5	4
Druge financijske mogućnosti i donacije	10	2	5	3,9
Utjecaj nacionalne mreže za ruralni razvoj (osnovane od strane aktera civilnoga društva)	11	3	5	4,4
Utjecaj drugih organizacija civilnog društva	12	2	5	3,5
Utjecaj europskih mreža i/ili zemalja – kojih	11	1	5	3,2
Motiviranost ruralnih zajednica i/ili drugih aktera ruralnog razvoja	11	1	5	2,7
Osnutak i rad LAG-ova (LEADER i CLLD)	11	1	5	3,3
Nešto drugo	1			5
Broj ispitanika	12			

*Broj odgovora

¹ U dosta slučajeva ispitanici nisu ocijenili utjecaje / mogućnosti u svim ponuđenim kategorijama što je vidljivo iz odnosa ukupnog broja glasova i broja ispitanika. Kategorija koju ispitanici najslabije poznaju je „Posebna potpora drugog ministarstva“.

Najvišu ocjenu (4,4 od 5) dobio je „utjecaj nacionalne mreže za ruralni razvoj (osnovane od strane aktera civilnoga društva)”. Najniža ocjena odnosno najniža očekivanja su od „motiviranosti ruralnih zajednica i/ili drugih aktera ruralnog razvoja”.

Dodatno je predložen sljedeći utjecaj / mogućnost:

Vlada bi trebala izdvojiti sredstva za financiranje školovanja za određenu proizvodnju koja odgovara sredini i koje će motivirati lokalno stanovništvo.

3.5 SRBIJA

Utjecaj / mogućnost	Ocjena*			
	N*	MIN	MAX	Prosjek
Nacionalna politika / program ruralnog razvoja	10	1	5	3,4
Europska politika / program ruralnog razvoja	10	2	5	3,2
Posebna potpora vlade	8	2	5	3,3
Posebna potpora ministarstva poljoprivrede	8	1	5	3,6
Posebna potpora drugog ministarstva	9	1	5	2,4
Druge financijske mogućnosti i donacije	5	3	5	2,6
Utjecaj nacionalne mreže za ruralni razvoj (osnovane od strane aktera civilnoga društva)	10	1	5	3,4
Utjecaj drugih organizacija civilnog društva	10	1	5	3,0
Utjecaj europskih mreža i/ili zemalja – kojih	9	1	4	2,9
Motiviranost ruralnih zajednica i/ili drugih aktera ruralnog razvoja	10	1	5	3,4
Osnutak i rad LAG-ova (LEADER i CLLD)	10	1	5	3,7
Nešto drugo				
Broj ispitanika	10			

U dopunskim komentarima ispitanici su naveli:

* U dosta slučajeva ispitanici nisu ocijenili utjecaje / mogućnosti u svim ponuđenim kategorijama što je vidljivo iz odnosa ukupnog broja glasova i broja ispitanika. Kategorija koju ispitanici najslabije poznaju je „Druge financijske mogućnosti i donacije”.

- Smanjivanje broja stanovnika u ruralnim područjima uslijed pogrešne ekonomske politike, uvjetovano je negativnim prirodnim priraštajem, migracijom selo-grad i odlaskom u inostranstvo.
- Svaki oblik organiziranja na ruralnom prostoru je dobrodošao, jer usmjerava i jača napore ka ostvarenju cilja (razvijeno selo).
- Nacionalna politika važnija je od politike EU-a, jer je nekad, posebno za ruralna područja, vrlo komplicirano doći do europskih sredstava.

3.6 Usporedni pregled ocjene utjecaja po zemljama

Utjecaj / mogućnost koja je dobila najveći broj glasova	BIH	CG	HR LAG-ovi	HR-ostali	MA	SR
Nacionalna politika / program ruralnog razvoja			4,2	4,3		
Posebna potpora ministarstva poljoprivrede	3,8					3,6
Druge financijske mogućnosti i donacije		4,3				
Utjecaj nacionalne mreže za ruralni razvoj (mreža civilnoga društva)					4,3	
Osnutak i rad LAG-ova (LEADER i CLLD)	3,8		4,2			

Usporedni pregled ocjene prioriteta i mogućnosti po zemljama pokazuje prilično velike razlike u ocjenama i očekivanjima ispitanika. U Hrvatskoj, koja je nakon pretprijetnog IPARD-a započela s provedbom svog prvog Programa ruralnog razvoja (PRR), obje skupine ispitanika ocjenjuju da će upravo taj Program imati najveći utjecaj i pružiti najviše mogućnosti za razvoj ruralnog područja.

Naravno, LAG-ovi podjednako očekivanja imaju i od primjene modela LEADER i CLLD. Zanimljiva je i ohrabrujuća visoka ocjena koju je Mreža za ruralni razvoj dobila u Makedoniji. Obrazloženja koja su ispitanici naveli uz svoj izbor opcija koje imaju / imat će najveći utjecaj na ruralni razvoj dodatno osvjetljuju situaciju i dostignuti stupanj napredovanja u euro-integracijskom procesu na području ruralnog razvoja.

4. Usmjerenja za zajedničko djelovanje članova Platforme do 2020.

Ispitanici su trebali odabrati i kratko obrazložiti tri prioriteta usmjerenja za buduću suradnju članova Platforme između sedam ponuđenih opcija i uz mogućnost dodavanja novog prijedloga.

Prioritetna usmjerenja za suradnju	Broj glasova						
	BIH	CG	HR LAG-ovi	HR Ostali	MA	SR	Ukupno
Jačati utjecaj ruralnih zajednica uključujući LAG-ove	9	6	18	7	8	7	55
Jačati sposobnosti i utjecaj OCD-a na ruralni razvoj	7	4	3	3	6	6	29
Poboljšati informiranje i komunikaciju lokalnih aktera sa središnjim vlastima	5	6	8	5	1	2	27
Animirati i poticati samosvijest zajednica i drugih aktera na lokalnoj razini	6	3	5	6	5	2	27
Razvijati sposobnosti i vještine za ruralni razvoj	8	5	9	5	6	6	39
Razvijati znanje i vještine vezane uz mogućnosti zapošljavanja	6	1	3	6	4	4	24
Prenositi znanje, iskustvo i primjere dobre prakse unutar i izvan članica Platforme	3	4	7	3	7	5	29
Nešto drugo		1					1
Ukupno ispitanika	17	10	18	13	12	12	80

Ispitanik iz Crne Gore predložio je dopunsko zajedničko usmjerenje kako slijedi:

Organiziranje studijskih putovanja i „benchmarking“ radionica; uspoređivanje sa sličnim i naprednijim zemljama regije ima značajan utjecaj na razvijanje svijesti i unaprjeđenje kada je u pitanju ruralni razvoj u Crnoj Gori.

Ispitanici iz svih zemalja ocijenili su da je „jačanje utjecaja ruralnih zajednica uključujući LAG-ove“ prioritetno pitanje za suradnju članova Platforme. Na drugom mjestu ukupne ljestvice za ocjenu zajedničkih usmjerenja je „razvoj sposobnosti i vještina za ruralni razvoj“. U Crnoj Gori je jednako visoko ocijenjeno i područje „poboljšanja informiranja i komunikacije lokalnih aktera sa središnjim vlastima“.

Ispitanici su svoje ocjene dopunili opsežnim obrazloženjima koja mogu poslužiti kao osnova za zajedništvo i suradnju u budućnosti. Nema sumnje da se obrazloženja nerijetko podudaraju, ponavljaju ili preklapaju, no ona dodatno pojašnjavaju situaciju u zemlji ili dijelu zemlje i očekivanja dionika pa njihovom razvrstavanju i obradi treba pokloniti punu pozornost u nastavku suradnje.

Radi opsežnosti obrazloženja, ovdje se navode samo ona vezana uz usmjerenja za zajedničko djelovanje koja su u pojedinoj zemlji dobila najveći broj glasova:

Jačati utjecaj ruralnih zajednica, uključujući LAG-ove kao udruge koje okupljaju zajednicu, na kreiranje i provedbu politike ruralnog razvoja

Bosna i Hercegovina: 9 glasova

- Ruralni akteri se trebaju uključivati u kreiranje i provedbe politika ruralnih razvoja, trenutno su oni formalno uključeni u sve te procese, ali nažalost njihov stvarni utjecaj je relativno mali.
- Udruživanjem lakše se dolazi do tržišta, što bi smanjivalo troškove proizvodnje, a donekle bi se i proizvodnja usmjerila tržištu. Što znači pokušalo bi se ponuda i potražnja donekle ujednačiti
- LAG-ovi bi trebali da su najprisutniji na terenu koji pokrivaju, i da zastupaju potrebe svih sektora na jednom području (javnog, privatnog i civilnog).
- LAG-ovi su dobar i snažan mehanizam za podršku razvoja ruralnih područja

Jačati utjecaj ruralnih zajednica, uključujući LAG-ove kao udruge koje okupljaju zajednicu, na kreiranje i provedbu politike ruralnog razvoja

Crna Gora: 6 glasova

- Samo udruženi poljoprivredni proizvođači saradnji sa srodnim organizacijama iz oblasti turizma, zaštite životne sredine i sl. mogu zajednički uspješno razvijati politike ruralnog razvoja.
- Formirani LAG nabolje može uticati na podizanje nivoa svijesti o značaju ruralnog razvoja.
- Jedna od osnovnih karakteristika razvoja ruralnih zajednica i LAG-ova je stavljanje akcenta na lokalno stanovništvo kao glavnog nosioca ruralnog razvoja. Organizovanje zajednice, umrežavanje i međusektorska saradnja može se ostvariti formiranjem Lokalne akcione grupe za opštinu Pljevlja, kako bi se ostvarilo povezivanje na lokalnom nivou. Lag-ovi će identifikovati, pripremiti, i sprovoditi projekte od značaja za ruralni razvoj.
- Lakše postizanje ciljeva kroz zajedničko djelovanje. Definisanje politika, strategija i taktika za razvoj poljoprivrede i agrarnog turizma.

Poboljšati informiranje i komunikaciju lokalnih aktera sa središnjim vlastima

Crna Gora: 6 glasova

- Omogućiti lokalnim akterima da svoje predloge i sugestije dostave lokalnim vlastima što kraćim i lakšim putem, bilo putem medija ili direktnim razgovorom.
- Sredstvima javnog zagovaranja povećati komunikaciju između lokalne vlasti i stanovništva.
- Neophodno je postići način protoka informacija od strane lokalnih vlasti ka akterima putem sredstava javnog informisanja i raznih portala, kao i dati mogućnost akterima da mogu da dostave svoje predloge i sugestije.
- Komunikacija lokalnih aktera sa vlastima je prvi i ključni korak na kome treba raditi, jer bez uspješne komunikacije nije moguće realizovati pomenute projekte, bez obzira na njihov potencijal.
- Edukacija lokalnog stanovništva, zatim uspostavljanje komunikacije sa lokalnim vlastima i međusobna saradnja na realizaciji gore pomenutih strategija.

Jačati utjecaj ruralnih zajednica, uključujući LAG-ove kao udruge koje okupljaju zajednicu, na kreiranje i provedbu politike ruralnog razvoja

Hrvatska – LAG-ovi: 18 glasova

- Staviti naglaske na LAG-ove
- Utvrditi kojim se metodama navedeno može postići. Smatramo da je HMRR na dobrom putu za postizanje navedenih ciljeva
- LAG-ovi imaju veliki kapacitet putem brojnih i raznovrsnih članova za pokretanje inicijativa i projekata koji će rezultirati jačanjem zajednice
- Poštujući načelo "odozdo prema dolje", na kojem se LAG-ovi temelje, potrebno je okupiti lokalne dionike u zajednici te ih animirati na kreiranje politike ruralnog razvoja. Uvažavajući stvarne potrebe i mišljenje lokalne zajednice, može se jačati i njen utjecaj
- LAG-ovi kao glavni koordinatori razvoja svog područja mogu odigrati značajnu ulogu i biti spona između krajnjih korisnika i MP te APPRRR-a te poboljšati informiranje i međusobnu komunikaciju radi lakšeg provođenja mjera iz PRR
- LAG-ovi su se pokazali kao značajni pokretači aktivnosti u ruralnim zajednicama
- Utjecaj LAG-ova mora biti istaknut na nacionalnoj razini
- Posljedica jačanja utjecaja ruralnih zajednica uključujući LAG-ove na kreiranje i provedbu politike ruralnog razvoja je povećanje broja lokalnih inicijativa prema lakšim "pravilima igre" koja su nužna za zdrav razvoj društva i države
- LAG-ovi imaju dobar uvid u stanje na terenu jer su u neposrednom doticaju s ruralnim stanovništvom te stoga mogu identificirati probleme zajednice te utjecati na njihovo rješavanje
- Bez jačanja ruralnih zajednica nema niti ruralnog razvoja, tako da se ovaj cilj podrazumijeva sam po sebi

- Jačati značenje LAG-ova u očima države koja trenutno na njih gleda kao na nužno zlo
- LAG-ovi bi trebali biti vodeći na lokalnom nivou ruralnog razvoja, zato je njihova uloga najbitnija kao poveznica u suradnji
- Zbog svog djelovanja na ruralnom području i upoznatosti s lokalnim potrebama i mogućnostima, LAG-ovi mogu dati značajan doprinos u kreiranju i provedbi politike ruralnog razvoja.
- Ruralne zajednice su ključni dionici koji pokreću svoje lokalno područje
- Jačanjem utjecaja LAG-ova i pridavanjem važnosti istima, stanovništvo područja LAG-a lakše dobije potrebnu informaciju i sredstva koja su namijenjena ruralnom području i stanovništvu

[Jačati utjecaj ruralnih zajednica, uključujući LAG-ove kao udruge koja okupljaju zajednicu, na kreiranje i provedbu politike ruralnog razvoja](#)

Hrvatska – Ostali: 7 glasova

- Povećati svijest lokalnih aktera, kao i stanovništva, o mogućnostima koje nudi udruživanje u LAG-ove, povećati svijest lokalne zajednice o mogućnostima koje se nude.
- Sve je to malo ako nisu JLS jake i neovisne
- Glas ruralnih zajednica i zajedničko djelovanje različitih dionika može doprinijeti razvoju određenog kraja
- Polazeći od načela "odozdo prema gore", načela umrežavanja i suradnje, potrebno je osluškivati potrebe lokalne zajednice, kako bi se unaprijedio ruralni razvoj.
- LAG uvijek, ali on ne smije igrati ulogu Lokalne razvojne agencije ili Agencije za plaćanje u poljoprivredi, kao njezina podružnica i stroj za trošenje novaca za ruralni razvoj.

[Jačati utjecaj ruralnih zajednica, uključujući LAG-ove kao udruge koja okupljaju zajednicu, na kreiranje i provedbu politike ruralnog razvoja](#)

MAKEDONIJA: 6 glasova

Sumarna ocjena nacionalnog koordinатора vezano uz odabrano prioritarno usmjerenje:

- Potrebna je veća organiziranost i koordinacija akcije ruralnih aktera s ciljem ujedinjavanja zajednice koristeći dokazane metodologije (LEADER, ili slično) kako bi se ojačao utjecaj ruralne zajednice u područjima kreiranja i implementacije politike ruralnog razvoja.
- Općine, nevladine organizacije i poslovni sektor trebaju obratiti pozornost pri izradi lokalnih razvojnih strategija i osigurati sredstva kroz LEADER mjere iz IPARD 2 programa za daljnju provedbu tih strategija.

5. Poruke i preporuke donositeljima odluka

U zadnjem dijelu upitnika od ispitanika se tražilo da navedu tri poruke / preporuke od značenja za ruralni razvoj. Izdvoje li se one koje se odnose na neko posebno uže pitanje, specifične uvjete u pojedinoj zemlji ili određenu skupinu ispitanika, preostale poruke i preporuke mogu se razvrstati u desetak skupina. Karakteristično je da se najčešće poruke bitno ne razlikuju po zemljama ispitanika odnosno da su u velikoj mjeri jednake ili slične u svim zemljama. U nastavku su poruke i preporuke svrstane po skupinama koje su dobile najveći ukupni broj glasova ispitanika:

Ojačati lokalnu zajednicu (22*)

ojačati lokalnu zajednicu * provoditi animiranje lokalne zajednice, udruživanje na lokalnoj razini, osvješćivati sve dionike razvoja, poticati sudjelovanje stanovnika u odlučivanju * informirati dionike lokalnog razvoja u ruralnom području * jačati kapacitete lokalne zajednice za planiranje, praćenje, provedbu, poboljšanje ruralnog razvoja * Informirati lokalne dionike * razviti / poboljšati komunikaciju s lokalnom razinom, „čuti glas odozdo“ * razvijati partnerstvo s lokalnom zajednicom u donošenju odluka * omogućiti veći utjecaj lokalnih stanovnika na ruralni razvoj * pomoći lokalnim zajednicama u izradi lokalnih razvojnih strategija kao podloge za financiranje projekata * aktivirati tehničku pomoć LAG-ovima * jačati LAG-ove i lokalne dionike * ubrzati provedbu / početak provedbe LEADER-a i CLLD-a

Poboljšati politiku ruralnog razvoja i njenu provedbu (22*)

u nacionalnoj razvojnoj politici prepoznati ruralni prostor kao razvojni resurs * osigurati ravnomjerni razvoj države * uspostaviti pravednu raspodjelu sredstava * osnažiti tijelo državne vlasti odgovorno za provedbu ruralnog razvoja * poboljšati međuresornu koordinaciju i suradnju na području ruralnog razvoja * donijeti strategiju ruralnog razvoja * razviti kriterije za poticanje razvoja u skladu s potrebama kraja, uzimati u obzir stvarne okolnosti * osigurati dugoročnost, dosljednost i konzistentnost provedbe planova ruralnog razvoja * unaprijediti provedbu nacionalne politike ruralnog razvoja određivanjem zahtjeva i kriterija koji odgovaraju sposobnostima podnositelja zahtjeva * smanjiti „papirologiju“ * uvesti jednostavnije procedure * ukloniti prestroge zahtjeve * pružati tehničku pomoć * unaprijediti djelovanje administracije na svim razinama * poticati susretljivost administracije i uklanjati administrativne barijere * analizirati provedbu politike ruralnog razvoja kako bi se unaprijedila * razviti analize i dokaze te savjetovanje sa stanovništvom kao podlogu za odlučivanje * poticati sudjelovanje organizacija civilnoga društva u kreiranju javnih politika i podupirati razvoj njihovih sposobnosti

Razvijati poljoprivredu (18*)

jačati konkurentnost poljoprivredne proizvodnje * zaštititi domaću poljoprivrednu proizvodnju * jamčiti siguran otkup poljoprivrednih proizvoda * poticati udruživanje malih poljoprivrednih proizvođača i podržavati ih u izlasku na tržište * jačati preradu (nova radna mjesta) * očuvati male OPG-ove i poticati mlade na rad u OPG-ovima * jačati informiranje poljoprivrednika * donijeti strategiju razvoja poljoprivrede * usmjeravati razvoj održive poljoprivrede proizvodnje uz korištenje EU sredstava * strateški razvijati poticaje * voditi dugoročnu agrarnu politiku * potaknuti projekte

vezane uz razvoj agrara i vezivati ljude uz selo * povećati poticaje po granama poljoprivredne proizvodnje

Gospodarski razvoj / zapošljavanje / zadržavanje mladih (15*)

donijeti i provoditi inovativnu politiku zapošljavanja u ruralnim sredinama * kreirati kvalitetnu politiku zapošljavanja i zadržati mlade * donijeti program / paket mjera za zadržavanje mladih u ruralnim sredinama * zadržati mlade * poticati udruživanje u civilnom sektoru na lokalnoj razini, posebno na gospodarskoj osnovi * podupirati jačanje civilnih inicijativa koje će pomoći sudjelovanju lokalnih proizvođača u odlučivanju * poticati samoorganiziranje i educiranje mladih * omogućiti diversificirani razvoj

Oživiti selo (15*)

oživiti selo * promovirati prednosti života na selu i primjere poslovnog uspjeha i dobre prakse ruralnih sredina u javnosti, školama i sl. * dovesti srednjoškolce i studente, polaznike vrtića i osnovnih škola u ruralne prostore * održavati radionice, izbornu nastavu, tečajeve cjeloživotnog učenja u ruralnim područjima * poboljšati kvalitetu života na selu * poboljšavati / razviti gospodarsku / komunalnu / društvenu infrastrukturu u ruralnim prostorima * analizirati mogućnosti opstanka i razvoja sela

Razvijati sposobnosti za ruralni razvoj (14*)

obrazovati stanovnike i administraciju za ruralni razvoj * što više radionica / predavanja o ruralnom razvoju * informirati lokalne dionike razvoja * organizirati radionice za mlade * organizirati radionice za male poduzetnike * omogućiti širenje/ dijeljenje primjera dobre prakse iz regije i EU-a * učiti od drugih, osposobljavati se za provedbu politike ruralnog razvoja * podupirati nacionalne i regionalne mreže za ruralni razvoj

* Broj glasova

Slijede poruke i preporuke ispitanika po zemljama u cijelosti, bez razvrstavanja, uređivanja i jezičnih intervencija:

5.1 BOSNA I HERCEGOVINA

- Zaštitite domaću proizvodnju, maksimalno, koliko je to moguće.
- Stimulišite finansijski poljoprivrednu proizvodnju, radi konkurentnosti na domaćem i stranom tržištu.
- Uredite pravni okvir na svim nivoima da se eliminišu finansijske zloupotrebe i neregularnosti.
- Prikupiti saznanja i informacije kao i dobre prakse iz zemalja EU kao prvo zemalja u regionu Hrvatska i Slovenija
- Usmjeravati projekte i programe direktno u ruralne zajednice čime će se te zajednice promovisati i približiti javnosti
- Praviti više promotivnih akcija o životu na selu sa pozitivnim primjerima i uspješnim biznisima.
- Napraviti izvozno orjentisane firme čije su sirovine iz ruralnih područja čime će se dati pozitivni primjeri mali proizvođači iz ruralnih područja koji kada se udruže mogu uraditi puno....
- Investiranje u privredu * Jačanje svih aktera u ruralnom području * Podizanje svijesti i animiranje ruralnih zajednica
- Neophodno je na sve načine razvijati privredu ruralnih područja, jer samo jaka privreda može doprinijeti jačanju zajednice i stvaranju novih radnih mjesta, a na taj način smanjiti napuštanje ovih područja i podrška drugim aktivnostima u ruralnom području Neophodno je pružiti podršku svim akterima koji posluju i egzistiraju u ruralnom području bez obzira da li su tu u pitanju javne institucije (npr. škole, obdaništa...), privredni subjekti ili organizacije civilnog društva. Treba im omogućiti povlastice što posluju u težim privrednim uslovima i podsticati ih da u ruralnom području nastave svoje poslovanje.
- Neophodno je animirati ruralne zajednice da se bore za bolje sutra, raditi na podizanju svijesti o važnosti njihovog postojanja i načinu da se zajedno udruže.
- Donošenjem nacionalne strategije o razvoju ruralnog područja, te formiranjem zasebnog tijela (ministarstva) na razini države sa jasnom strategijom o održivom razvoju!
- Sposobnost regrutiranja informacija, odnosno zahtjeva sa lokalne razine koja nema dovoljno finansijskog kapaciteta za potporu razvoju.
- U suradnji s ostalim akterima ruralnog razvoja olakšati provedbu nacionalne politike ruralnog razvoja uklanjanjem previsokih zahtjeva i neprimjereno strogih kriterija koje mogu da ispune aplikanti za određene oblasti.
- Razvijati i provoditi inovativne politike zapošljavanja u ruralnim područjima, kao i razvoj kompletne infrastrukture za normalan i održiv život.
- Bolja komunikacija lokalnih vlasti sa predstavnicima MZ u ruralnim sredinama.
- Animiranje ruralnog stanovništva da se uključi u donošenje razvojnih dokumenata, planova i ostalih oblasti koje se direktno odnose na ovu populaciju stanovništva.
- Sa viših nivoa vlasti češća podrška razvoju u malim sredinama. (Podrška: za registrovanje poljoprivrednih gazdinstava, za upošljavanje mladih, za investicije u ruralnim sredinama)
- Održavanje više praktične nastave u ruralnim sredinama: i za srednjoškolce i za studente
- Zaštiti domaće proizvode i olakšati plasiranje domaćih proizvoda, na domaćem tržištu te pomoći izvoz domaćih proizvoda, organizovati tržište- garantovati otkup.

- Prestati (mijenjati) sa stavom da je administracija ta koja ima pravo i dužnost da donosi odluke bez uzimanja u obzir realnih potreba i zahtjeva građana.
- Zadržati se mladi mogu ako im se omogući uvjeti za život, što znači da mogu od svoga rada živjeti.
- Uspostaviti suradnju na svim nivoima, tako da bih se iskustva prenosila,
- Pokušati sa zajedničkim tržištima, jer lakše je u BiH proizvesti nego prodati
- U svim segmentima potrebno je novim proizvođačima u ruralnim sredinama pomoći da ne gube previše novaca i vremena na nevažnim papirologijama. Nažalost to će još u BiH potrajati.
- Što prije krenuti u potpunu implementaciju LEADER/CLLD inicijativa na teritoriji cijele BiH
- Na državnom nivou osnažiti resor ruralnog razvoja u okviru Ministarstva spoljne trgovine
- Upoznati aktere na terenu i niže nivoe vlasti (kanton i općina) sa ruralnim razvojem, LEADER.om i značajem LAG ova
- Stvoriti uslove za omogućavanje povlačenje IPARD sredstava za razvoj ruralnih područja, naći kompromis koji zadovoljava strukturu BiH i zahtjeve EU za povlačenje ovih sredstava.
- Odrediti strateške pravce za podsticaje u poljoprivrednoj proizvodnji, na svim nivoima vlasti, i obavezati se na podsticaje na duži vremenski period, do jačanja određenje poljoprivredne grane.
- Razviti mjere podrške preduzetnicima u ruralnim područjima.
- Obezbijediti ruralnu infrastrukturu za razvoj preduzetništva – električna energija visokog napona, internet, uredne saobraćajnice i sl.
- Podsticati udruživanje stanovnika ruralnih područja u stvaranje formalnih grupacija koje mogu djelovati u pravcu obezbjeđivanja sredstava za razvoj svojih sredina, ali i uticati na politike razvoja.

5.2 CRNA GORA

- Razvijati i sprovoditi inovativne politike zapošljavanja u ruralnim područjima, organizovati studijske posjete, posjete primjerima dobre prakse i u zemlji i u regionu.
- Snažiti civilne inicijative i pomagati da farmeri i ostali seljani koji žive u ruralnim područjima donose odluke u kom pravcu mjere podrške treba kreirati.
- Osmisliti model podrške pri kreditiranju biznis aktivnosti u ruralnim područjima. Obučavati ruralnu populaciju da se organizuju i pišu projekte.
- Omogućiti sigurne uslove za otkup poljoprivrednih proizvoda.
- Stimulisati organsku proizvodnju.
- Podsticati umrežavanje poljoprivrede i turizma.
- Razvijati i unaprjeđivati regionalnu ruralnu mrežu i međusobnu saradnju. Koristiti i primjenjivati pozitivna iskustva i primjere iz razvijenijih zemalja regiona.
- Razvijanje kapaciteta nacionalnih i regionalnih mreža na donošenje javnih politika u ruralnom razvoju.
- Prepoznavanje ruralnih područja u strateškim dokumentima i akcionim planovima kao mogućnost za ekonomski rast države i društva.
- Uspostavljanje saradnje između poslovnog sektora u turizmu i ruralnih područja
- Unapređenje putne infrastrukture u ruralnim područjima

- Povećati podsticaj za razvoj poljoprivrede
- Stvoriti siguran otkup poljoprivrednih proizvoda
- Uraditi dobru infrastrukturu ruralnih područja
- Kroz saradnju državne administracije s lokalnim zajednicama, s ključnom ulogom lokalne administracije, uraditi lokalne strategije ruralnog razvoja iz kojih bi se kandidovali projekti za finansijsku podršku iz nacionalnog budžeta
- Na lokalnom nivou jasno predočiti šta sve spada u politiku ruralnog razvoja i onda je jasno razgraničiti od politike regionalnog razvoja i tu politiku dosljedno sprovesti uz znatno veću finansijsku podršku iz javnih izvora, prvenstveno budžeta za poljoprivredu i ruralnih razvoj
- Inicirati s lokalnog nivoa uklanjanje nepotrebnih birokratskih barijera s kojim se susreću poljoprivrednici i drugi članovi ruralnih zajednica pri kandidovanju i realizaciji razvojnih projekata (mnoštvo nepotrebnih dozvola i saglasnosti i sl.) i pozitivna iskustva širiti na druge lokalne zajednice
- Kroz sve obuke i treninge izgrađivati kulturu da su zaposleni u administraciji i na državnom i lokalnom nivou servis građana u punom smislu te riječi (civil servants)
- Povećati iznos podsticaja za razvoj poljoprivrede po granama i drugih djelatnosti na ruralnom području.
- Stvoriti siguran otkup poljoprivrednih proizvoda
- Poboljšati saobraćajnu i komunalnu infrastrukturu i stvoriti uslove za kvalitetniji život na selu (sport, kultura, turizam, ...)
- Sve je veća razlika u kvalitetu života između ruralnih i urbanih sredina. S druge strane neiskorišćeno je poljoprivredno zemljište, ali i rascjepkani poljoprivredni posjedi, zanemareni i zapušteni drugi razvojni resursi ruralnog prostora. Neophodno je pristupiti ovom problemu uz međusektorsku saradnju na lokalnom i nacionalnom nivou. Treba otkriti, potvrditi i ukazati mladim ljudima na potencijal ruralnih područja, kroz primjere dobre prakse iz regiona i šire, te ih obučiti za pravilnu implementaciju naučenog, kako kroz evropske projekte, tako i kroz konkretnu praksu na pomenutim područjima.
- Neophodno je primijeniti integrisani pristup na svim nivoima vodeći računa o raznolikosti ruralnih prostora Crne Gore, te istovremeno razvijati sposobnosti učesnika ruralnog razvoja kako bi se aktivno uključili u procese osmišljavanja i sprovođenja lokalnih razvojnih planova.
- Jačati kapacitete lokalnog stanovništva za rješavanje problema lokalne zajednice i unaprjeđenje ambijenta za poslovanje.
- Finansiranje Mreže za ruralni razvoj i klastera kao adekvatnog oblika udruživanja proizvođača i pružaoca usluga.
- Uspostavljanje odgovarajućeg načina upravljanja i koordinacije kako bi se ruralni razvoj kretao u granicama nacionalne strategije za razvoj poljoprivrede.
- Treba raditi na projektima koji razvijaju agrarne djelatnosti, kako bi vezali ljude za selo.
- Osigurati bolji kvalitet života za svakoga. Država treba biti strateški orijentisana na očuvanje i zaštitu prirodnih resursa.
- Raditi na postizanju širokog konsenzusa građana i privrednika o mjerama i metodama razvoja turističkog proizvoda, kako bi se svi činioci upoznali sa budućim ciljevima i aktivnostima i kako bi se postiglo njihovo prihvatanje i sudjelovanje u sprovođenju.

5.3. HRVATSKA

5.3.1 LAG-ovi

- Pronalaženje rješenja za razvoj sela na način da i ta područja imaju dostupan sadržaj kao i urbana mjesta. (U razvijenim društvima sela imaju sve potrebne sadržaj te je samim time kvaliteta života daleko veća. Težiti ka tome da sela imaju suvremene vrtiće, škole, sportske sadržaje, vrhunsku ugostiteljsku ponudu u ugostiteljskim objektima privlačnog dizajna, nije nužno imati veliku ponudu dućana, ali ona treba biti raznovrsna i kvalitetna.
- Aktivnije raditi na ravnomjernom razvoju RH, uredbama, procedurama, direktnoj pomoći u materijalnim sredstvima i ljudskim resursima
- Međuresorna suradnja i usklađivanje propisa koji se tiču ruralnog razvoja
- Više poštivati pristup odozdo prema gore i uvažavati mišljenje zajednice i ljudi s terena
- Ako mislimo zadržati mlade, otvarati radna mjesta i osigurati trajni opstanak i razvoj ruralnog područja. Treba biti bolja suradnja i veće razumijevanje među svim dionicima. Ovako kako danas stvari izgledaju, nisu dobre. Makar idemo i različitim putevima, svi trebamo imati isti cilj.
- Odgovorno pristupati korisnicima PRR. Jačati LAG-ove i lokalne dionike. Pružiti točne, pravovremene informacije te nadzirati provedbu. Usmjeravati želje k održivim idejama.
- Aktivno se uključiti u redovite obrazovne procese kao oblik slobodne aktivnosti, povremene radionice, izborni nastavni program s temama: Lokalna zajednica, Moj doprinos lokalnoj zajednici, Ljepote života na selu, Ulaganja u budućnost, Cjeloživotno učenje, Kako koristiti ruralni prostor i ostvariti dobit....(Vrtići, osnovne i srednje škole) - razlog: mijenjati svijet kod najmlađih
- Uključiti u raspravu dionike s ruralnog prostora i vrednovati predloženo prije donošenja konačnih odluka
- Smanjiti pritisak države na građane, smanjiti birokraciju, nerazumne i nerazumno visoke namete, a ne s ciljem zadovoljenja birokratskih formi prema Zagrebu ili Bruxellesu - tek tada se može početi razvijati i provoditi inovativne politike zapošljavanja i razmišljati o mogućem ostanku mladih u ruralnim područjima
- Napraviti dugoročnu strategiju razvoja poljoprivrede u RH u čiju izradu je potrebno uključiti sve aktere ruralnog života i razvoja. Ono što je ključno je da se sve buduće političke opcije i vlasti trebaju držati ciljeva zadanih strategijom, a ne svaka provoditi svoje viđenje razvoja poljoprivrede i vrtiti se stalno u krug
- Napraviti putem novog indeksa razvijenosti i drugih pokazatelja jasnu razliku među nerazvijenim ruralnim sredinama koje treba poticati i onima koje su razvijene i mogu se same razvijati, bez značajnog udjela državnih poticaja i EU fondova. Razvijenima ograničiti pristup dodjele bilo kakvih sredstava, pa tako i kod LAG-ova. Naime, postavlja se pitanje i kod samih sredstava za LAG-ove ima li smisla da LAG-ovi koji imaju značajno velike proračune i bez EU raspoložu jednakim ili čak većim sredstvima od onih LAG-ova koji su u biti "siromašni". Dakle, utvrdimo koja su nam područja nerazvijena i tim područjima usmjerimo sredstva koja su namijenjena Programu ruralnog razvoja
- Poticati sređivanje zemljišnih knjiga
- Uzimanje u obzir stvarnih problema i potreba stanovništva na koje se određene odluke odnose

- U suradnji s ostalim akterima ruralnog razvoja omogućiti lakše okrupnjivanje poljoprivrednog zemljišta
- Održavati što više radionica/predavanja za ruralni razvoj
- Kreirati kvalitetnu politiku zapošljavanja mladih i na taj način zadržati mlado stanovništvo na ruralnom području
- Slušati preporuke i primjedbe s lokalne razine
- Hitno smanjenje administrativnog opterećenja po svim pitanjima ruralnog razvoja (od pokretanja poljoprivredne djelatnosti, registriranja dopunske djelatnosti, pa do prostornog planiranja i projekata ruralnog razvoja)
- Poticati udruživanja i suradnju među različitim institucijama
- Suradnički pristup prema nadležnim institucijama
- Uspostava komunikacije s vlastima, aktivno uključivanje u donošenje odluka, rad u različitim odborima koji se odnose na ruralni razvoj
- Pojednostavniti procedure i sniziti kriterije na dozvoljeni/potrebni minimum
- Poticati kreiranje javnih politika u okviru organizacija civilnog društva jer građani na lokalnom nivou najbolje znaju kako i što im treba. Dobar potencijal - LAG-ovi (zasad još neostvaren potencijal radi raznih utjecaja s viših razina i neovisnosti u radu)
- Srediti zemljišne knjige i promijeniti zakonodavstvo koje omogućuje cijepanje poljoprivrednih parcela i dovodi do njihove usitnjenosti, što znatno onemogućuje i otežava ozbiljno i konkurentno bavljenje poljoprivredom u RH.
- Ukinuti oporezivanje na proizvodnju ekološke hrane
- Izbjegavanje unifikacije, dosljednost i jedinstven pristup razvoju određenih područja.
- Ubrzati procedure oko raspisivanja natječaja, kao i donošenja odluka, omogućiti nadopune prilikom kontrola projekata (da projekt ne bude odbijen radi manjka "jednog papira"), a sve u svrhu bolje iskoristivosti sredstava PRR RH 2014.-2020. i boljeg razvoja ruralnih područja.
- Osigurati razmjenu iskustava i primjera dobre prakse
- Podržati ravnomjerni razvoj svih regija RH. Poticati središnju vlast na ravnomjernu i pravednu raspodjelu sredstava.
- Smatrati lokalnu zajednicu partnerom u donošenju odluka bitnih za lokalnu zajednicu, odnosno primijeniti stvarno bottom-up princip
- Ulagati u društvenu infrastrukturu kao preduvjet za dizanje standarda života u ruralnoj zajednici (utječe i na zadržavanje mladih u ruralnom prostoru), poticati ideju društvenog poduzetništva
- Bolji protok informacija u oba smjera
- Od strane države pripremiti paket Mjera koje će omogućiti i olakšati mladima početak nekog posla koji će ih zadržati u RH
- Uklanjanje previsokih zahtjeva i neprimjereno strogih kriterija
- Poštivanje zakona i pravila kod provedbe strateških dokumenata.
- U budućnosti omogućiti više sredstava za mjeru LEADER/CLLD

- Shvatiti da su poljoprivreda i ostale aktivnosti ruralnog područja budućnost ove zemlje.

5.3.2 HRVATSKA – OSTALI

- Omogućiti ruralnim sredinama ravnomjerni pristup politikama Europske unije, na način da budu jednako zastupljene u odlučivanju o financiranju aktivnosti koje se provode na lokalnom području.
- Očuvati male OPG-ove i poticati mlade u radu na OPG-ovima
- Dodatno uključiti lokalne zajednice i druge aktere ruralnog razvoja na lokalnoj razini u predlaganje i kreiranje mjera ruralnog razvoja.
- Planovi ruralnog razvoja moraju se temeljiti na dugoročnim razvojnim opredjeljenjima i viziji i provoditi donošenjem srednjoročnih planova. U te planove moraju biti uključena načela održivog razvoja te se moraju izrađivati u suradnji s građanima i dionicima. Oni trebaju sudjelovati i u provedbi i praćenju tih planova. Svaka nova politička garnitura ne bi trebala mijenjati planove, već nastaviti raditi na onome što se kroz sudjelovanje svih dionika dogovorilo.
- Ojačati lokalne zajednice da same prate i analiziraju potrebe te da ojačaju kapacitete lobiranja i utjecaja na nacionalnu razinu, kako bi potrebe i mogućnosti lokalnih zajednica ušle u nacionalne prioritete.
- Uspostaviti zakonitu provedbu Programa RR, usklađenu s Uredbama i smjernicama EU
- Uvesti dualni model srednjeg poljoprivrednog obrazovanja
- Informirati stanovništvo ruralnog prostora o mogućnostima koje im nudi program ruralnog razvoja.
- Samo novim politikama možemo zadržati mlade, što znači da poljoprivreda ne mora biti jedino područje zapošljavanja, već jedno od mogućnosti
- Porezne olakšice za mlade poljoprivrednike, sustavno razvijen otkup, osiguran plasman njihovih proizvoda, uz osiguranu naplatu
- Potaknuti male poljoprivredne proizvođače, obrtnike, male poduzetnike, kao i sve udruge koje broje nekoliko članova na ustrajnost u borbi oko izlaska na tržište, kao i opstanka u proizvodnji i pružanju usluga na lokalnom području, ali i mogućnosti širenja te ulaska na međunarodno tržište. Europska unija okuplja zemlje članice jednakim politikama, potiče povezanost i suradnju, stoga je upravo cilj suradnja te međusobna povezanost koja otvara vrata za nove prilike.
- Štititi domaću proizvodnju hrane i prehrambenu industriju
- Napraviti novi program obrazovnog sustava prilagođen potrebama tržišta rada.
- Treba se znati što se želi postići potporama (sigurno ne pogodovanje velikim proizvođačima), procedure učiniti jednostavnima te pružiti tehničku pomoć.
- Stanovnike ruralnih područja educirati da su oni sami glavni pokretači promjena te raditi na jačanju pozitivnog stava, usvajanja novih znanja, aktivnog sudjelovanja u promjenama...

- Uvesti sustav mjerenja učinkovitosti upravljačkih i provedbenih tijela te, sukladno tome, i nagrađivanja službenika
- Implementaciju novih znanja u poljoprivrednu proizvodnju vezati s pravom na poticaje, to je praksa u Austriji
- Smanjiti broj općina
- Bolje organizirati administracije, za poljoprivredu uspostaviti međuresornu suradnju
- Osigurati službama usku povezanost za informacije vezane za poljoprivrednike dostupne jednostavno i na smanjenom broju lokacija po županijama
- Školstvo promijeniti za obrazovanje potrebnih kadrova, a ne za obrazovanje za Zavod za zapošljavanje
- Država i lokalne i područne samouprave bi trebale odluke donositi temeljem analiza i dokaza, uz suradnju i savjetovanje sa stanovnicima i drugim relevantnim dionicima iz područja koja, pored poljoprivrede, uključuju i promet, demografiju, industriju, socijalne usluge i dr.
- Uvesti obavezan sustav međuresorne koordinacije na transparentan način, uz sudjelovanje višesektorskih interesnih skupina/dionika prilikom izrade i provedbe regulatornog okvira za provedbu i promjene RR
- Snažan fokus staviti na potpuno i učinkovito korištenje EU sredstava za dinamičniji razvoj održive poljoprivredne proizvodnje, prerade i direktne prodaje radi rasta standarda poljoprivrednika
- Prenijeti određene ovlasti županija na općine.
- Govori o nesposobnosti administracije da razumije probleme ruralnog stanovništva i poljoprivrede sa svim socijalnim, ekonomskim i drugim problemima
- Kriteriji nisu toliko visoki, koliko je sadašnja populacija poljoprivrednika stara te stoga informatički i strukovno neobrazovana
- Niži porezi, proaktivna politika zapošljavanja, kao i stambena politika te stvaranje povoljne klime za investicije i otvaranje novih radnih mjesta
- Jačanje civilnog sektora, zadruga, proizvođačkih organizacija, klastera
- Rušenje administrativnih barijera, ali i lokalnih šerifa, koji nastoje održati status quo

5.4 MAKEDONIJA

- Poticati razvoj i podržati opstanak civilnih oblika udruživanja lokalnog stanovništva, osobito onih na ekonomskim osnovama (npr. Poljoprivrednici) kao osnovu pod-sektora, a ne opća udruženja. Građani koji imaju iste ili slične aktivnosti trebaju razviti osjećaj pripadnosti, brinući se prvenstveno za svoje ciljeve i potrebe (djelatnost), te da adekvatno predstavljaju zajednicu u LAG-u koji će doprinijeti za specifični i opći razvoj njihovog okruženja, LAG neće biti funkcionalan, ako ne postoje pravi predstavnici različitih pod-sektora.
- Korištenje analize o iskorištenju i provedbi mjera politike ruralnog razvoja i njegovih učinaka na ruralnim područjima kako bi se utvrdilo nedostatke i kako ih poboljšati.
- Sudjelovanje u usklađivanju nacionalnog i EU pravnog okvira za uspostavu LAG-ova. Provođenje tehničke podrške za uspostavljanje i funkcioniranje LAG-a

- Intenzivna provedba mjera za oživljavanje sela i razvoj infrastrukture
- Duboka analiza stanja, rad na terenu i odrediti realne i ostvarive planove za revitalizaciju sela. Postoji li mogućnost da se oporavi i sačuva naseljavanje u ruralnim sredinama ili ne, što sa „mrtvim selima“ - dali su potencijal alternativni oblici turizma (vikend mjesta, iskorištavanje prirodnih resursa itd.)
- Definiranje nacionalne politike za ruralni razvoj. Da se da signal Vladi da su potrebne reforme, posebno ljudskih potencijala u Ministarstvu poljoprivrede, . Potrebne su više mjerodavnih, odgovornih i iskusnih osoba odgovorne za politiku ruralnih područja.
- Što prije započinjanje LEADER mjere unutar novog IPARD-a 2014. - 2020. Ne pravovremeni start ove mjere će smanjiti entuzijazam i očekivanja novih LAG inicijativa tako da i planirana financijska sredstva neće biti dovoljno iskorištena.
- Provođenje radionica za povećanje vještina kod mladih u ruralnim sredinama.
- Umrežavanje organizacija i pokazati pozitivne primjere iz postojećih ruralnih područja kao pozitivan primjer uspješnog poslovanja i funkcioniranja
- Održavanje edukativnih radionica o mogućnostima za stvaranje vlastite tvrtke u ruralnim područjima, a objašnjavajući prednosti takvog poslovanja.

5.5 SRBIJA

- Povećati iznos podsticaja za razvoj poljoprivrede po granama.
- Stvoriti siguran otkup poljoprivrednih proizvoda
- Poboljšati saobraćajnu i komunalnu infrastrukturu i stvoriti uslove za kvalitetniji život na selu (sport, kultura, turizam, ...)
- Dostupnost informacija i znanja u ruralnim područjima / Organizacija seminara i radionica u njihovim sredinama. Organizovani odlazak svih aktera iz ruralnih sredina u mestima gde bi mogli sa ostalim akterima iz drugih ruralnih sredina da razmene znanje i da nauče dosta toga.
- Obezbeđivanja osnovnih uslova za život kako mladi ne bi napustali ruralna područja / U ruralnim područjima mora da postoji škola, ambulanta, pošta....i druge institucije od životnog značaja. Ukoliko iz raznoraznih razloga to ne može da se osnuje ili da radi u ruralnoj sredini tim meštanima treba obezbediti uslove (organizovan prevoz npr.) kako bi mogli da se spuste u najbliži grad i bez problema obavili svoje poslove. / Bez obezbeđivanja neophodnih uslova, nema života u ruralnim sredinama.
- Osnivanje zadruga tj. organizovan otkup: Često se čuje da ruralni razvoj stagnira zato što proizvođači u ruralnim sredinama ne mogu da prodaju svoje proizvode. Često se i od njih čuje da njima nije teško proizvesti nešto, već je problem kako to kasnije prodati. Osnivanjem zadruga ili organizovanim otkupom bi se u značajnom meri olakšao posao proizvođačima u ruralnim sredinama. Njihova logika je da oni trebaju da se bave proizvodnjom a da neko drugi njima omogući plasman proizvoda. Ne kazem da je to tačno, proizvođačima treba objasniti da oni takodje moraju da se pozabave politikom plasmata proizvoda. Tako da bi u početku njima dosta značilo osnivanje zadruga i drugih organizacija koja se bave otkupom poljoprivrednih proizvoda.
- Razvijati i sprovoditi inovativne politike zapošljavanja u ruralnim područjima / kako zadržati mlade u ruralnim područjima?

- Unaprediti informisanje poljoprivrednika.
- Napraviti drugačiju socijalnu politiku prema poljoprivrednicima
- Poljoprivrednici da se udružuju
- Doneti dugoročnu agrarnu politiku.
- Dugoročno planiranje mera podrške od starne donosioca odluka.
- Osnivanje LAG-ova i puna primena LEADER-a u Srbiji
- Razvoj modela zapošljavanja u ruralnim sredinama kao ključnog preduslova za ostanak mladih na selu.
- Jačanje sposobnosti i uticaja OCD-a na ruralni razvoj i to na nivou kreiranja i analize mera ruralnog razvoja.
- Osmisliti programe za zadržavanje mladih u ruralnim oblastima.
- Podsticati veća ulaganja u infrastrukturu (posebno puteve) u selima.
- Uticati na pojednostavljivanje procedura za podsticaje u poljoprivredi i ruralnom razvoju.
- Akcenat na otvaranje radnih mesta (poljoprivreda sa akcentom na preradu zbog dodate vrednosti)
- Poseban program za projekte koje rešavaju isti problem u više sela (podsticati umrežavanje)
- Unaprediti infrastrukturu u što kraćem roku (putevi, struja); nakon unapređenja infrastrukture podržati preduzetništvo kod mladih u selima
- Integrisati politiku ruralnog razvoja, uspostaviti međuresornu suradnju
- U saradnji s ostalim akterima ruralnog razvoja olakšati sprovođenje nacionalne politike ruralnog razvoja uklanjanjem previsokih zahteva i neprimereno strogih kriterijuma
- Razvijati i sprovoditi inovativne politike zapošljavanja u ruralnim područjima
- Mlade ljude podsticati na samoorganizovanje i edukovati ih kako privlačiti pare u ruralna područja u cilju rešavanja njihovih problema
- Slušati selo i olakšati uslove samozapošljanje u ruralnim područjima
- Unaprediti socio ekonomske uslove života u ruralnom područjima
- Olakšati dokumentaciju za podršenje zahteva podrške ruralnom razvoju, uz podršku razvoja lokalnih servisa koji će predstavljati horizontalni i vertikalni komunikacioni servis u ruralnom području.

6. Zaključci

Među zemljama koje su sudjelovale u izradi Periodičnog osvrta – Bosna Hercegovina, Crna Gora, Hrvatska, Makedonija i Srbija, postoje mnoge sličnosti u pogledu situacija, trendova, povijesnih okolnosti i utjecaja na ruralni razvoj. U svim su zemljama visoko zastupljena obilježja ruralnosti u oblicima naseljenosti, tradicijskom gospodarstvu i načinu života. U razvojnoj politici bivše zajedničke države, socijalističke Jugoslavije, razvoju ruralnog prostora nije pridavana pozornost ni na saveznoj razini niti na razini republika i pokrajina. Lokalna razina upravljanje bila je sasvim ograničena u državi centralističkog modela upravljanja. Od završetka drugog svjetskog rata u ruralnim su se područjima današnjih nezavisnih država odvijali negativni demografski procesi, pad gospodarske snage i opće pogoršanje socijalnih uvjeta. Posljedice polustoljetnog zanemarivanja razvoja ruralnih krajeva i danas su prisutne u svim državama koje sudjeluju u izradi ovog izvještaja. Ratni sukob u devedesetim godinama dodatno je osiromašio ruralne krajeve i potaknuo iseljavanje.

Od početka ovog milenija politika ruralnog razvoja EU-a sve jače utječe na prostor Jugoistočne Europe. Posebno zanimanje potiču novi pristupi i obrasci razvoja ruralnog područja koji se uz potporu Europske komisije razvijaju i primjenjuju u zemljama članicama od devedesetih godina prošlog stoljeća. Novi razvojni modeli, poput LEADER-a, polaze od načela „pristup odozdo“ podrazumijevajući proaktivnu i odgovornu lokalnu zajednicu koja najbolje poznaje razvojne mogućnosti svog područja te je sposobna, odgovorna i pozvana njime upravljati. Lokalne zajednice na području bivše Jugoslavije, oslabljene dugogodišnjim nepovoljnim razvojnim prilikama, uglavnom nisu spremne za prihvatanje tog izazova. Nova društvena snaga izrasta u civilnom sektoru koji se uz međunarodnu potporu Zapada usmjerava prema stvaranju uvjeta za razvoj zajednice u kojoj građani i organizacije civilnoga društva (OCD) u suradnji s drugim sektorima, ravnopravno i odgovorno, na načelima održivog razvoja, ostvaruju bolji život za sve. U poslijeratnom razdoblju novoosnovani OCD-i brzo usvajaju potrebna znanja, sposobnosti i vještine. Za razliku od javnog sektora koji se sporo mijenja i prilagođava, prepoznaju vrijednost europskih usmjerenja vezanih uz razvoj ruralnog prostora i novog pristupa LEADER, počinju ga promovirati i zagovarati njegovu primjenu. U svim se promatranim zemljama osnivaju nacionalne mreže za ruralni razvoj. Tom procesu uvelike pridonosi PREPARE – Europsko partnerstvo za ruralnu Europu. Nacionalne mreže za ruralni razvoj pokrenule su i izradu ovog zajedničkog izvještaja u okviru Platforme za Jugozapadnu Europu.

Procesi integracije u EU izrazito su dugotrajni u svim zemljama sudionicama u izradi ovog izvještaja, premda su još početkom milenija ocijenjene kao potencijalne kandidatkinje za članstvo. Za Hrvatsku je put od podnošenja zahtjeva do stupanja u članstvo trajao punih 10 godina, od 2003. do 2013. Makedonija je status zemlje kandidatkinje stekla još 2005. godine, Crna Gora 2010., a Srbija 2012. Bosna i Hercegovina je od 2003. potencijalna kandidatkinja za članstvo, a 2016. podnijela je zahtjev za pristup u članstvo.

Hrvatska u programskom razdoblju 2014.-2020. prvi put provodi vlastiti Program ruralnog razvoja. U ostalim zemljama provode se pretpristupni programi s kojima se Hrvatska susrela u prethodnom razdoblju. Cilj suradnje zemalja članica Platforme za ruralni razvoj Jugoistočne Europe stoga je prijenos i razmjena iskustava u vezi s prilagodbom europskom pravnom okviru, a posebno doprinos organizacija civilnog društva i način sudjelovanja lokalnih dionika tom procesu te nove perspektive koje otvaraju novi uvjeti financiranja ruralnog razvoja u tim zemljama. Suradnju nacionalnih mreža civilnog sektora dodatno motivira činjenica da pretpristupna iskustva svih pet zemalja pokazuju kako su sposobnosti administracije za prihvaćanje i učinkovito korištenje pogodnosti koje donosi članstvo

u EU nedovoljne na svim razinama. Organizacije i mreže civilnog društva snažno pridonose animiranju stanovnika, ohrabriranju i olakšavanju prihvatanja novih pristupa i modela ruralnog razvoja u ranoj fazi integracije u EU. Predstavnici hrvatskih OCD-a žele svoje znanje i iskustvo podijeliti s projektnim partnerima iz susjednih zemalja. Ovaj bi osvrt trebao poslužiti kao osnova za usmjeravanje i razvoj njihove suradnje u idućim godinama. Tu osnovu čine stavovi, poruke i prijedlozi lokalnih dionika ruralnog razvoja prikupljeni anketom provedenom u okviru ovog Periodičnog osvrta. U anketi je sudjelovalo ukupno osamdeset ispitanika, dionika ruralnog razvoja iz svih pet zemalja. Najmanji broj ispitanika po zemlji bio je 10 (Crna Gora i Srbija), a najveći 31 (Hrvatska).

Prema ocjeni ispitanika, prvo mjesto među ključnim problemima u svim zemljama Platforme pripada **lošoj demografskoj slici i trendovima**. Ispitanici iz Makedonije jednako važnim ocjenjuju i **pogoršane uvjete za bavljenje poljoprivredom**. Taj je problem na drugom mjestu liste problema i po ukupnom broju glasova svih ispitanika.

U ocjeni ključnih utjecaja i mogućnosti za ruralni razvoj, dosadašnjih i očekivanih, vidljive su razlike među zemljama. Ispitanici su ocjenjivali utjecaje / mogućnosti ocjenama od 1 (niska) do 5 (visoka). U Bosni i Hercegovini najveću prosječnu ocjenu (3,8) dobili su **posebna potpora Ministarstva poljoprivrede i osnivanje i rad LAG-ova**. Ispitanici iz Crne Gore najveći utjecaj / mogućnost pripisuju **drugim financijskim mogućnostima i donacijama** (4,3). Hrvatski LAG-ovi smatraju da najveći utjecaj i mogućnosti za ruralni razvoj proizlaze iz **nacionalne politike / programa ruralnog razvoja i osnivanja i rada LAG-ova** koji su dobili istu prosječnu ocjenu (4,2). Ostali ispitanici iz Hrvatske najvišu ocjenu (4,3) dodjeljuju također **nacionalnoj politici / programu ruralnog razvoja**, ali ne i LAG-ovima. Makedonci najvišu ocjenu (4,4) dodjeljuju **utjecaju nacionalne mreže za ruralni razvoj**, dok za ispitanike iz Srbije najveće mogućnosti (3,6) donosi **posebna potpora ministarstva poljoprivrede**.

Na zahtjev da između sedam ponuđenih odaberu tri prioriteta usmjerenja za buduću suradnju članova Platforme, ispitanici su se ponovo pokazali jedinstvenima. Usmjerenje na **jačanje utjecaja ruralnih zajednica uključujući LAG-ove** dobilo je najveći broj glasova u svim zemljama.

U zadnjem dijelu anketnog upitnika od ispitanika se tražilo da navedu tri poruke / preporuke od značenja za ruralni razvoj koje bi uputili donositeljima odluka. Prikupljeno je više od dvjesto poruka i preporuka koje se po sličnosti odnosno po srodnosti mogu razvrstati u skupine. Najčešće poruke bitno se ne razlikuju po zemljama ispitanika odnosno u velikoj su mjeri iste ili slične u svim zemljama. Jednaki najveći ukupni broj glasova ispitanika dobile su poruka i preporuka razvrstane u skupine **Ojačati lokalnu zajednicu i Poboljšati politiku ruralnog razvoja i njenu provedbu**. Sljedeće po brojnosti poruka i preporuka su skupine **Razvijati poljoprivredu, Gospodarski razvoj / zapošljavanje / zadržavanje mladih, Oživiti selo i Razvijati sposobnosti za ruralni razvoj**.

Prijedlog teme za buduću suradnju članova Platforme kao i poruke i preporuke donositeljima odluka pokazuju da je glavni interes dionika ruralnog razvoja usmjeren na jačanje lokalne zajednice u ruralnom području i njenog utjecaja. Dio ispitanika očekuje jačanje lokalne zajednice kroz djelovanje LEADER-partnerstva odnosno LAG-ova. Ne iznenađuje da su takva uvjerenja najčešća kod ispitanika iz Hrvatske u kojoj postoje iskustva s provedbom LEADER-a. Dio ispitanika ruralnu zajednicu identificira sa selom i zalaže se za oživljavanje sela. Ispitanici daju veliku važnost politici ruralnog razvoja. U porukama donositeljima odluka traže poboljšanje politike, mjere primjerene ljudskim, gospodarskim i geografskim uvjetima, kvalitetnu provedbu, praćenje i analizu te bolji rad administracije.

PLATFORMA ZA RURALNI RAZVOJ JUGOISTOČNE EUROPE

Ciljevi Platforme za ruralni razvoj Jugoistočne Europe su povezivanje i suradnja organizacija civilnoga društva koje se bave ruralnim razvojem u pet zemalja Jugoistočne Europe: Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj, Crnoj Gori, Makedoniji i Srbiji. Cilj pridruživanja je poboljšanje uvjeta za razvoj i poboljšanje kvalitete života ruralnih područja u svim zemljama članicama Platforme. Metode rada obuhvaćaju razmjenu ideja, informacija i iskustava, zagovaranje interesa i jačanje kapaciteta sudionika u ruralnom razvoju uz povezivanje različitih sektora.

Odvijanje projektnih aktivnosti u okviru Platforme² koordinira Hrvatska mreža za ruralni razvoj – HMRR.

Članice Platforme su:

Hrvatska mreža za ruralni razvoj – HMRR, Zagreb	hmrr.hr	Hrvatska
Deša - Regionalni centar za izgradnju zajednice i razvoj civilnog društva, Dubrovnik	desa-dubrovnik.hr	
ODRAZ - Održivi razvoj zajednice, Zagreb	odraz.hr	
Slap - Udruga za kreativni razvoj, Osijek	www.slap.hr	
REDAH - Asocijacija za ekonomski razvoj, Mostar	redah.ba	Bosna i Hercegovina
CARD - Centar za poljoprivredu i ruralni razvoj, Banja Luka	facebook/CERD	
Mreža za ruralni razvoj Crne Gore	ruralportal.me	Crna Gora
Mreža za ruralni razvoj Makedonije	ruralnet.mk	Makedonija
Asocijacija za razvoj Ibarske doline "IDA"	facebook/IDA	Srbija
Ruralni edukativni centar	recsu.org	

² Više o Platformi za ruralni razvoj Jugoistočne Europe > www.hmrr.hr/hr/projekti/projekti/platforma-za-ruralni-razvoj-jugoistocne-europe/